

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

ЯЮФШІАГЪЭХЭР ЗЭФАХЬЫСЫЖЬЫГЪЭХ

Тыгъуасэ, щылэ мазэм и 19-м, АР-м и МВД иколлегие игъэкӀотыгъэ зэхэсыгъо илагъ. Адыгэ Республикэм хэгъэгъу кӀоцӀ ІофхэмкӀэ и Министерствэ 2009-рэ илэсым Іофъу ышлагъэм изэфэхьысыжьи ыкӀи кӀыхьэгъэ илэсым пшъэрылъэу зыфигъэуцужьыхэрэм ар афэгъэхьыгъагъ.

Зэхэсыгъом иІофшӀэн хэлъ-жагъэх АР-м и Президенту ТхьакӀушынэ Аслъан, АР-м и Премьер-министру КъумпӀыл Мурат, АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхьаматэу Анатолий Ивановыр, федеральнэ инспектор шхьаІэу ЛыІужьу Адам, АР-м и Апшъэрэ Суд ипашъэу Трэхъо Аслъан, АР-м ипрокурорэу Сергей Охлопковыр, министерствэм иколлегие хэтхэр, нэмыкӀхэри.

Пэублэ гушы-Іур ТхьакӀушынэ Аслъан ратыгъ. — УФ-м и Президенту Дмитрий Медведевым иунашъокӀэ джырэ лъэхъан тикъэралыгъо щыкӀорэ зэхъокӀынгъэхэм Урысыем и МВД шпэхэ инхэм адиштэу иІофшӀэн зехищэн амал къыреты, — кыІуагъ республикэм ипашъэ. — Адыгеим шыпсэурэ цыфхэм ярэхъатныгъэ къэухъумэгъэным, цыф лъэпкэ зэфшъхьафхэм азыфагу илэ зегурыІоныгъэр гъэпытэгъэным, бзэджэшлагъэу республикэм шызэрэхьэрэр нахь макӀэ шыгъэным дэлэжъэрэ правэухъумэкӀо органхэм лъэшэу тызэрафэразэр ясломэ сшӀоигъу. Анахъэу кыыхэгъэщыгъэн фаер АР-м и МВД ипашъэу Александр Сысоевым ыкӀи ащ игуадзэхэм яІофшӀэн дэгъу дэдэу зэрэзэхъэрэм ишӀуагъэкӀэ, мы аужырэ уахтэм Іофхэм язытэт нахьышӀум зэрэфиузенкӀыгъэр ары.

ПравэухъумэкӀо органхэм япшъэрылъхэр щытхъу хэлъэу зэрагъэцакӀэрэр къеушыхъаты непэ Адыгеир рэхъатныгъэ ыкӀи зегурыІоныгъэ зэ-

федеральнэ гупчэм сомэ миллион 600 фэдиз блэкӀыгъэ илэсым республикэм кыфитгупчыгъ. А ахъщэр тэрэзэу агъэфедагъа, зищыкӀагъэм пэІуагъэхьагъа? АР-м игъэцкӀэкӀо ыкӀи изаконодательнэ органхэм милициер ягъусэу мы Іофыгъом изэхэфын лыплӀтӀэнхэ фае.

Мэхъанэшхо зиІэхэм ащыщ коррупцием пэшӀуеклогъэныр. Непэ иІэнатӀэ ыгъэфедзэ законыр зыукъохэрэм пшъэдэкӀыжъ ядгъэхьын, ахэм тапэшӀуеклон фае. Анахь тызыгъэ-

рылэ субъектхэм зэращыщым. Гъэхьагъэу шыІэхэм адакӀоу, гумэкӀыгъоу, щыкӀагъэу шыІэхэри зыщыдгъэгъу-пшэхэ хъушӀтӀ. Шапхъэхэм адимыштэрэ шьон пытэхэр республикэм кызэрэрацэрэм, наркоманием, экстремизмэм, терроризмэм апэшӀуеклогъэным ылъэныкӀокӀэ милицием иІофшӀэн нахь ыгъэлтэ-шын фае. Законыр зыукъохэрэм шӀокӀ имыІэу уголовнэ пшъэдэкӀыжъ ягъэхьыгъэныр пшъэрылэ шхьаІ.

Джащ фэдэу, экономикэ бзэджэшлагъэхэм якыыхэгъэщын тынаІэ тедгъэтыныр анахь мэхъанэшхо зиІэ лъэныкӀохэм ащыщ. ГушыІэм пае, псэупӀэ-коммунальнэ хъызмэтым щыкӀорэ реформэхэм апэлухъанэу

гумэкӀырэ лъэныкӀохэм ащыщ республикэм игъогухэм къатехъухьэрэ хъугъэ-шлагъэхэм цыфыбэ зэрэхъаудэрэр. Гъогу-патруль къулыкӀушӀэхэр мы Іофыгъом изэшӀохын нахь пытагъэ хэлъэу къекӀолӀэнхэ фае. КызэрэсІуагъэу, гумэкӀыгъоу тэпашхъэ итыр макӀэп, ау тызэгъусэу, зыкӀыныгъэ тазыфагу илэу тызэдэлажъэмэ, а зэкӀэри зэшӀохыгъэ зэрэхъуштым сищыхэ тель.

Нэужым гушыІэр ыштагъ АР-м хэгъэгъу кӀоцӀ ІофхэмкӀэ и Министерствэ ипашъэу Александр Сысоевым. Ащ кызэрэхигъэщыгъэмкӀэ, блэкӀыгъэ илэсым МВД-м иІофшӀэхэм анахъэу анаІэ зытырагъэтыгъэ лъэныкӀохэм ащыщых бзэджэшлагъэхэм якыыхэгъэщын ыкӀи

ахэр профилактикэ шӀыгъэнхэр, общественнэ рэхъатныгъэр къэухъумэгъэныр, экстремизмэм ыкӀи терроризмэм апэшӀуеклогъэныр.

2009-рэ илэсым зэкӀэмкӀи республикэм бзэджэшІэгъэ 4865-рэ шызэрэхьагъэу агъэунэфыгъ, 2008-м егъэпшагъэмэ, ар проценти 3-кӀэ нахьыб. ПшъэдэкӀыжъ зэрагъэхьыгъэхэм япчъагъэ нэгырэ 2529-рэ мэхъу. Милицием икъулыкӀушӀэхэм зэшӀуахыгъэ Іофыгъохэм яшӀуагъэкӀэ, бзэджэшІэгъэ хьылъэхэм ыкӀи хьылъэ дэдэхэм япчъагъэ нахь макӀэ хъугъэ.

ГумэкӀыгъо шхьаІэхэм ащыщэу министрэм кыІуагъэр гъогухэм къатехъухьэрэ авариехэр ары. 2009-рэ илэ-

сым республикэм игъогухэм къатехъухьэгъэ хъугъэ-шлагъэхэм нэгыри 117-рэ ахъкӀодагъ, нэгырэ 700-м ехъумэ шьобжхэр хахыгъэх. Мыщ фэдэ тхьамыкӀагъохэр къэмыхъунхэм фэшІ гъогу-патруль къулыкӀум Іоф зэришлагъэм зэримыгъэрэзагъэр пашэм кыыхигъэщыгъ. Джащ фэдэу, зыныбжъ имыкӀугъэхэм зэрэхьэрэ бзэджэшлагъэхэм, аркӀ нэшӀым кыыхъыкӀэ цыфхэм япсауныгъэ зэшӀыкӀуагъэ зэрэхъурэм ыкӀи ащ кӀэух горэ фэшӀыгъэн зэрэфаем министрэр къащыуцугъ. Муниципальнэ образованиехэм ащыІэ милицием иподразделениехэм япшъэрылъхэр нахь тэрэзэу агъэцкӀэнхэу унашъо къафшыгъ. АР-м и Президенту ТхьакӀушынэ Аслъан, АР-м и Правительствэ сыд фэдэрэ лъэныкӀокӀи ІэпыІэгъу къазрафэхъухэрэр министрэм игуапэу кыыхигъэщыгъ.

АР-м и Президент зэхэсыгъом кӀэух зэфэхьысыжхэр кыфитшӀыхъэ, ар зэрэрекӀокӀыгъэм зэригъэрэзагъэр кыІуагъ. Гъэхьагъэу шыІэхэм адакӀоу щыкӀагъэу шыІэхэм шхьэхихыгъэу Александр Сысоевыр кызэрэращыуцугъэм мэхъанэшхо иІэу ТхьакӀушынэ Аслъан ылъытагъ. ТапӀкӀи министерствэм ІэпыІэгъу кыфэхъухъэ, Іофыгъоу къэуцухэрэр зэрэзэшӀуахышӀтхэм ищыхэ зэрэтельыр республикэм ипашъэ кыІуагъ.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.
Сурэтхэр А. Гусевым кытырихыгъэх.

КЪЭБАРЫКІЭХЭР

ЮФТХЪАБЗЭУ «ЛЪЭСРЫКІУ»

2010-рэ ильэсым иапэрэ мэфипшлэу пыкыгъэм Адыгэ Республикэм игъогухэм хьугъэ-шлэгъи 10 къатехуьхьагъэу агъэунэфыгъ, ахэм зы нэбгырэ ахэкладагъ, нэбгыри 10-мэ шьобжхэр атешагъэхэ хьугъэ. Гьогум щыхьурэ хьугъэ-шлагъэхэм ащыщэу анахь гумэкІыгуабэ къызыпыкІыхэрэр лъэсрыкІохэр ары. Мы ильэсым иапэрэ мэфипшлэм къыкІоу республикэм игъогухэм лъэсрыкІохэр зыхэтгыгъэ хьугъэ-шлэгъи 5, еж лъэсрыкІохэм ялажэ хэлъэу хьугъэ-шлэгъитІу къатехуьхьагъ.

ЛъэсрыкІохэм алъэныкъокІэ гьогурькІоныр щынэгъончъэу щытыным, ахэр зыхэфэрэ хьугъэ-шлагъэхэр нахь макІэ шьыгъэхэм апае 2010-рэ ильэсым ищылэ мазэ и 15-м къышегъэжыгъэу и 30-м нэс профілактическэ Юфтхъабзэу «ЛъэсрыкІу» зыфиорэр Адыгэ Республикэм щкІо.

Водителым фэдэу лъэсры-

кІоми гьогурькІоным шапхъэу пылхэр ыгъэцкІэнхэ фае. ЛъэсрыкІом гьогурькІоным ишапхъэхэр ыукъохэ зыхьукІэ, водителыр гумэкІыгъо чыпІэ регъэуцо.

Щылэ мазэм и 10-м, пчыхъэм, амыгъэунэфыгъэ чыпІэм Мыекьуапэ гьогур щызэпызычыщтыгъэ лъэсрыкІор автомобилэу ВАЗ-м риутыгъ. ЛъэсрыкІом шьобжэу тешагъэхэм къахэкІэу идунай ыхъожьыгъ. Мы хьугъэ-шлагъэм ушъхьагъоу фэхьугъэр лъэсрыкІом гьогурькІоным ишапхъэхэр зэриукъуагъэхэр ары.

Мыщ фэдэ тхьамыкІагъо шьухъэмфэным пае, сьд фэди-зэу шьогужагъоми, сакыныгъэ ренэу гьогум къышызыхъужьгъэфэн фае. ГьогурькІоным ишапхъэхэр амыукъонхэр зэкІэми япшгъэрылэ шъхьал.

ПАТІЫКІО Ичрам.

ОПС N 1-м иротэ
икомандир игуадз, милицием
иподполковник.

МЭЗИЩКІЭ ЗЭФАШЫГЪ

Суд приставхэм яфедеральнэ къулыкъу и ГьэІоры-шІапІэу Адыгэ Республикэм щылэм и Шэуджэн район къутамэ иЮфышІэхэм культурэм иучреждении 8-м яЮф-шІэн къызэтырагъэуцагъ. Ахэр мэфэ 30-м къышегъэжыагъэу 90-м нэс Юф амышІэнэу зэфашыгъэх.

Шэуджэн районимкІэ культурэм икъоджэ унэхэм машІо къащымыхъуным ишапхъэхэр зэрамыгъэцакІэхэрэр ары мы хьугъэ-шлагъэм лъапсэ фэхьугъэр. Ащ фэдэу машІо къызы-хьукІэ автоматическэу макъэ къэзыгъэлурэ пкъыгъохэр, унэм чІэкІыпІэ тэрэххэр зэримыІэхэм ыкІи укызэрэчІэкІыштым иплан зэрэщымыІэм апае культурэм и Унэу Тихоновым дэтыр мэфэ 90-кІэ зэфашыгъэу Шэуджэн район судым унашъо ышыгъ. Унэр зэпхыгъэ мэкъу-

мэщ кооперативэу «Победа» зыфиорэм административнэ пшыныжъэу ар фагъэнэфагъ.

Судым иунашъо приставхэм агъэцкІагъ, культурэм и Унэ иЮфшІэн къызэтырагъэуцагъ. Тихоновым дэтым изакъоп, адрэ учреждениехэу зэфашыгъэхэм япашэхэми агурагъэуцагъ судым иунашъо амыгъэцакІэмэ, уголовнэ пшъэдэкІыжэ зэрахьыштыр.

Суд приставхэм я
ГьэІорышІапІэу АР-м щылэм
ипресс-кулыкъу

МВД-м КЪЕТЫ

Щылэ мазэм и 11-м къышчыублагъэу и 17-м нэс Адыгэ РеспубликэмкІэ МВД-м бзэджэшІэгъи 157-рэ шагъэунэфыгъ. Гьогухэм хьугъэ-шлэгъи 8 атехуьхьагъ, ахэм зы нэбгырэ ахэкІодагъ, нэбгыри 8-мэ шьобжхэр хахыгъэх.

Гукъау нахь мышІэми, бзэджэшІагъэр ащ лъыпытэу, псынкІэу зэхафэу бэрэ къыхэкІырэп. БзэджашІэр къаубытыным ыкІи ащ пшъэдэкІыжэ рагъэхьыным мэээ пчъагъэхэр тешІэхэу мэхъу. Ащ фэдэу, тыгъэгъазэм ыкІэхэм Джэджэ районимкІэ станицэу Дондуковскэм щыщ кІэлэ зихэхьогъоу ильэс 74-рэ зыныбжэ бозылыфгъэм иунэ шъхъаныгъупчър хиути ихьагъэр мы мафэхэм къаубытыгъ. Сомэ мини 4-у унэм къырихыгъэр зыдихьыгъэр джы зэхафы.

Мыекьуапэ щыщ кІалэу зыгорэм идачэ дэлъ псэолгапхъэхэр зытыгъугъэри къаубытыгъ. Шышхъэлэу мазэм автомобилэу ВАЗ-2106-м сотовэ телефонэу «Нокиа» зыфиорэр изыхыгъэри къыхагъэщыгъ. Ахэм зэкІэми уголовнэ Юф къафызІауахыгъ.

Мы аужырэ ильэхэм электрогъучІычхэм ятыгъун епхыгъэ бзэджэшІагъэхэр нахьыбэ хьугъэ. Ахэр къэгъотыгъошІу хьурэп, ау мы мафэхэм станицэу Даховскэм щыщ кІалэу алюмини хэшІыкІыгъэ гъучІыч метри

100 зытыгъугъэр къаубытыгъ, ар пхъашэу агъэпшынэщт.

КІэлитІумэ (зыр МВД-м иЮфышІ) ГИБДД-м икъулыкъушІэхэу аІозэ, шъуашэхэр ащыгъэхэу Краснодар икІэу Новороссийскэ клорэ гьогум автомашинэхэр къышагъэуцуштыгъэх. Ау щылэ мазэм и 17-м ахэр къаубытыгъэх. ТІуми ильэс 29-рэ зырыз аныбжэ, ахэм уголовнэ Юф къапагъэтэджагъ.

Тэхъутэмыкъое районимкІэ къуаджэу Пэткэу шагъэлпсыгъэ сатыушІыпІэ гупчэм Курскэ хэкум къыкІыгъэ кІалэу ильэс 23-рэ зыныбжымы диванэу сомэ мин 17 зыуасэм сомэ мини 6 нахьыбэ ымыуасэу къашІуигъэшІызэ, тучаным къычІихынуэу фэягъ. Ау кІалэр къаубытыгъ.

Пэнэжыкыбэе почтэм ипочталъонхэм ащыщ горэм сомэ мин 30 пенсиехэм ащыщэу ыштагъ. Мы мафэхэм ащ фэгъэхьыгъэ уголовнэ Юф къызэІауахыгъ. Оперативникхэм пенсиер икыу фэдиэу зэрамытыгъэхэр агъэунэфых, зэгъуафэхэрэр шьыпкызу къызычІэкІыкІэ, пшъэдэкІыжъэу ащ хьапс ильэсищ фэдиэу къыхьып ыльэкІыштыр.

Компаниеу «Интеркорп» лъэшэу гухэкІ шыхъоу компанием ипрезидент иупчІэжыгъоу Бэгъдыр Айдэмыр Ибрахымэ ыкъом фэтхьаусыхэ ышэу Кимэ идунай зэрихъожьыгъэм фэшІ.

ТизэдэгущыІэгъухэр

ЯЗЭПХЫНЫГЪЭХЭР

Адыгэ Республикэм лъэпкэ ЮфхэмкІэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тильэпкъэгъухэм адырлэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи къэбар жьугъэм иамалхэмкІэ Комитетым итхьаматэу ЖакІэмыкыо Вячеслав тиупчІэхэм джэуапхэр къаретыжы.

— Вячеслав Шумафэ ыкьор, Урысые ФедерациемкІэ тихэгъэгогъухэу ІэкІыбым шыпсэухэрэм лъэныкъо пстэумкІи зэфыщытыкІэ дэгъухэр адытиІэнхэр УФ-м иджырэ къэралыгъо политикэ мэхъанэшхо зэритыхэрэм ащыщ. ІэкІыбым шыпсэурэ тильэпкъэгъухэм ащ фэдэ зэфыщытыкІэшІухэр адытиІэнхэмкІэ сьд фэдэ правовой база тызэрыгъуазэрэр, Комитетым иЮфшІэнкІэ сьд фэдэ лъэныкъохэр ара къыхэбгъэщы пшІоигъор?

— ІэкІыбым шыпсэурэ тихэгъэгогъухэм зэфыщытыкІэшІухэр адытиІэнымкІэ правовой базэ шъхьалэу тызэрыгъуазэрэр Урысые Федерацием и Конституцие, Федеральнэ законэу «Къэралыгъо политикэу Урысые Федерацием ІэкІыбым шыпсэурэ тихэгъэгогъухэм афэгъэхьыгъэу зэрихьэрэр» зыфиорэр, УФ-м и Правительствэ а лъэныкъомкІэ унашъоу ыштагъэхэр ары. Джьдэдэм 2009 — 2011-рэ ильэхэм ІэкІыбым шыпсэурэ тихэгъэгогъухэм Юф зэрадашІэщт федеральнэ Программэр мэлэжэ.

Урысые Федерацием икъэралыгъо политикэкІэ лъэныкъо шъхьалэу Урысыем ипащэхэм алъытэрэр Урысыем икІыжыгъагъэхэу зипчъагъэкІэ бэ хьурэ хэхэхэм Юфэу адашІэрэр гъэлъашыгъэныр ары. ХэгъэунэфыкІыгъэмэ хьущт ащ фэдэ политикэр обществэм иэкономикэ, икультурэ ыкІи инэмыкІ лъэныкъохэм хэхъоныгъэ ягъэшІыгъэнымкІэ диаспорэм иамалхэр дунаим къызэрэщыгъагъэфедэрэм зэрэдиштрэр.

Урысые Федерацием икъэралыгъо лъэпкэ политикэ анахь мэхъанэ зІлэу ылытэхэрэм ащыщ Урысые Федерацием игражданхэу ІэкІыбым шыпсэухэрэм яфитыныгъэхэмрэ яшІоигъоныгъэхэмрэ къэухъумэгъэнхэр, ахэм абзэ, якультурэ, яльэпкэ шэн-хабзэхэр къэгъэнэжыгъэнхэмкІэ яшІуагъэ арагъэкІыныр, ячІыгужт дырлэ зэпхыныгъэхэр международнэ правэм ишапхъэхэм атетэу нахь гъэпытэгъэнхэр.

УФ-м и Программэу ІэкІыбым шыпсэурэ лъэпкэгъухэм 2009 — 2011-рэ ильэхэм Юфэу адашІэщтхэр къыдзэылытэрэр Урысыем и Правительствэ

2008-рэ ильэсым шекІогъу мазэм и 10-м ыухэсыгъ. Ащ къыщелэ къэбархэмкІэ зэхъожьынхэр, гъэсэныгъэм, культурэм алъэныкъокІэ зэфыщытыкІэхэр урысыбзэ зыІульхэм язакъоп, Урысыем шыпсэурэ цІыф лъэпкхэм абзэхэмкІэ гушыІэхэрэми яфедэ зыхэлэ Юфыгъохэр адызэрахьаштых. Ар Юфыгъо дэгъу дэд, къэралыгъом иІэшъхьэтетхэм къэралыгъо лъэши, диаспорэ лъэши яІэмэ зэрашІоигъом ар ишыхьат.

2008-рэ ильэсым икІэу АР-м и Президентэу ТхьакІушынэ Аслъанрэ УФ-м и Правительствэрэ пшъэрылэ зэрашІыгъэм тетэу Адыгем иапэрэу шаптагъ республикэ Программэу «ІэкІыбым шыпсэурэ хэгъэгогъухэм зэпхыныгъэу адырлэхэм хэхъоныгъэ ягъэшІыгъэныр ыкІи гъэпытэгъэнхэр» зыфиорэр, ар 2009 — 2011-рэ ильэхэм ателгытагъ.

НахьыпэкІи Адыгэ Республикэм адыгэ лъэпкэ культурнэ гупчэхэу ІэкІыбым шыІэхэм зэпхыныгъэхэр адыриІагъ. Адыгэ культурэм ифестивальхэр зэхашхэ, адыгэ хэхэхэм абзэрэ якультурэрэ къэгъэнэжыгъэнхэм фэгъэхьыгъэ Юфыгъоу зэхашхэрэм чІыгужьым шыпсэухэрэм ащыщхэр ахагъэлажъэх, экономикэ ЮфыгъохэмкІи зэпхыныгъэхэр нахь агъэлъэшых. Джы Программэр зэраштагъэм ишІуагъэкІэ, Адыгэ Республикэмрэ тильэпкъэгъухэу ІэкІыбым шыпсэухэрэмрэ язэфыщытыкІэхэр бэкІэ нахь пытэщтых.

ІэкІыбым шыпсэурэ тихэгъэгогъухэм шІуагъэ къафэзыхьыщт Юфыгъохэр зэхэшгъэнхэр, культурэ, гъэсэныгъэ, экономикэ зэфыщытыкІэхэр нахь гъэпытэгъэнхэр, джащ фэдэу УФ-м изаконодательствэ къызэриІорэм тетэу ыкІи УФ-м международнэ зэзгыныгъэу адишІыхэрэм адиштэу Юфхэр зэхэшгъэнхэр ары Программэм ипшъэрылэ шъхьалэхэр.

А пшъэрылэхэм атетэу Юфыгъохэу зэрахьаштхэр агъэнэфагъэх, купиблэу ахэр гошчыгъэх, ахэм ащыщых зэхэщэн нормативнэ нэшанэ зІлэ Юфыгъохэр зэрэздэлэжъэщтхэр, гъэсэныгъэм, культурэм, спортым алъэныкъокІэ ашІэщтхэр, къэбар зэлыгъэІэсыным изегъэушъомбгъун, хэутын Юфхэр.

ЗэрэрахьухьэрэмкІэ, культурэ-массовэ Юфыгъошхохэр зэхашщтых, АР-м икъэралыгъо ансамблэхэм афэгъэхьыгъэ видефильмэхэр тырахьыштых, ахэр тильэпкъэгъухэм яобщественнэ организациехэм ахагъэщтых, ныбжьыкІэ купхэр зэхашщтых, ахэмкІэ зэхъо-

жыштых, адыгэ хэхэхэм якІэлэцыкІлэхэм, кІэлэеджакІохэм апае агъэхъазырышщт ыкІи къыхаутышщт учебнэ-методическэ ыкІи художественнэ литературэ, тильэпкъэгъухэу ІэкІыбым шыпсэухэрэр нахь дэзыхьыхьхэрэ спорт лъэпкхэмкІэ международнэ Спартакиадэ Адыгем щызэхашщт, нэмыкІ Юфыгъохэри зэрахьанхэ ямурад.

А пстэум апэлухьашт мылькур Адыгэ Республикэм иреспубликэ бюджет къыхэкІышщт. Хьарджхэр сомэ мин 3714,7-м нэсынэу къалыбатагъ.

Программэм къыдилгытэрэ Юфыгъохэр загъэцакІэкІэ, ІэкІыбым щылэ тильэпкъэгъухэм Адыгэ Республикэм и Правительствэ фыщытыкІэу къыфырлэхэм зихъожьышщт, хэхэс адыгэхэр Адыгэ Республикэм икультурэ, иэкономикэ, ищыІэныгъэ инэмыкІырэ лъэныкъохэм нахь къыхэлажъэхэу хьущтых, информациехэмкІэ лъэныкъохэр нахь зегъэушъомбгъугъэу зэхъожьыххэзэ ашІышщт, ащ ишІуагъэкІэ, хэкужьым щыхьурэ-щышІэхэрэм хэхэс тильэпкъэгъухэр нахь ащыгъозэщтых, Адыгэ Республикэм тильэпкъэгъухэм уасэу къыфашІырэм зыкыІэтышщт.

Тильэпкъэгъухэр къэралыгъуабэмэ лъэпсэ пытэ ащадзыгъэу зэрашыпсэухэрэр, чІыгужьым къэзыгъэзэжыныу бэдэдэ зэрахьытыр къызыдэплъытэкІэ, а тильэпкъэгъухэр Урысыем ежыхэм яшІоигъоныгъэкІэ илЫкІлохэу уцугъэхэу ылытэрэ диаспорэр зэригъэпытэщтым, мамырныгъэмрэ зэгурыІоныгъэмрэ лъэпкхэр физэхэшгъэнхэм, тикъэралыгъошхо иэкономикэ ифедэхэм анаІэ тырагъэтыным пылынхэр ишыкІагъ.

Адыгэ Республикэм и Президентрэ министрэхэм я Кабинетрэ мэхъанэшхо раты тиреспубликэ иминеральнэ-сырьевой базэ аІэ къырагъэхъанымкІэ зэзгыныгъэ зыдашІышщт партнерхэр къэгъотыгъэнхэм.

ІэкІыб къэралыгъохэм къарыкІыгъэ инвесторхэм тичІыналъэ анаІэ къытырадзагъ. Джьдэдэм ІэкІыб капиталыр хагъэлажъэзэ зэдырлэ предприятие 20-м ехъум Адыгем Юф шашІэ, ахэм азыныкьор Тьркуем къыкІыгъэхэм яй.

— **Республикэ целевой программэр ильэс хьугъэу агъэцакІэ, сьд фэдэ зэфэхьысыжъхэр фэхьугъэха ащ?**

— АР-м и Президентэу ТхьакІушынэ Аслъан ишІуагъэкІэ Комитетым ыкІи хабзэм инэмыкІырэ органхэм рахьухьэгъэгъэ Юфтхъабзэхэр зэхащагъэх, мылькоу къатІупшыгъэм ахэр елытыгъагъэх:

АГЪЭПЫТЭЩТЫХ, ХЭХЪОНЫГЪЭХЭРИ АХЭМ ЯДГЪЭШЫЩТЫХ

Клэлэцлыкхэмрэ зихэхьогъу-хэмрэ яреспубликэ сурэт зэнэ-кьокъоу «Лъэпкъым ишлэж» зыцлэр, «Адыгэхэр (черкес-хэр) я XIX-рэ лэшлэгъум: за-омрэ мамырныгъэмрэ ялофы-гъохэр» зыфилорэ «Лэнэ хьура-ем» изэхэсыгъо, Тыркуем шыщ адыгэ хэхэс шлэныгъэлэжхэр ащ хэлэжыагъэх, художественнэ Иофшлагъэхэм якъэгъэлэгъо-нэу Урыс-кавказ заом хэклода-гъэхэм яшлэж и Мафэ фэгъэ-хыгъэу зэхашэгъагъэр, АР-м и Лъэпкъ музей адыгэ хэхэс-хэм афэгъэхыгъэ къэгъэлэгъ-гонэу шыкгуагъэр, Урыс-кавказ заор зыуцужыгъэр ильэси 145-рэ зэрэхъугъэм фэгъэхыгъэ зэхэсыгъоу ныб-жыккэ политклубым шыла-гъэр, клэлэцлыкхэм ыккы зихэхьогъухэм яхудожественнэ творчествэккэ международнэ фестиваль-зэнэкьокъоу «Звездочки Адыгеи» зыфилорэр, АР-м икьэралыгъо ансамблэу «Ислъамыем» фэгъэхыгъэ видеофильмэхэм якъыдэгъэ-ккы, (ипчъагъэккэ 2000) ахэр Іэккыбым шыцлэ тильэпкъэгъу-хэм яобщественнэ организа-циехэм афагощыттых, ахэм анэмыккырэ Иофыгъохэри.

Хэхэс адыгэхэм Адыгэ Рес-публикэм ыккы Урысые Феде-рацием ящылэккэ-псэуккэ ишпыпкъаплэм тетэу ягъэшлэ-гъэным фэгъэхыгъэ Иофыгъо-хэу зэрэхъагъэхэр:

— Адыгэ Республикэм лъэпкъ Иофхэмккэ, Іэккыб кьэралхэм ащыпсэурэ тильэпкъэгъухэм адырлэ зэпхыныгъэхэмккэ ыккы кьэбар жьугъэм иамалхэмккэ и Комитет ыналэ тетэу Іэ-ккыбым шыпсэурэ тильэп-къэгъухэм тематическэ ра-диоэкъэтыныхэр афызэхашэ;

— республикэ кьэралы-гъо гъэзетэу «Адыгэ макъэм» ихьбардж фэгъэхыгъэ сметэм 2009-рэ ильэсым гъэзетым ин-тернет-версии адыгабзэккэ, кьэтыгъэным пэлухашт ахь-щэр кьыдалытагъ, ащ ишлуа-гъэккэ Тыркуем, нэмыккэ кьэра-лыгъохэу Кьоккыплэ Благъэм шылэхэм арыс адыгэхэм хэ-кужыым фэгъэхыгъэ кьэбар-хэр Іэшлэхэу альэлэсы, тильэп-къэгъухэм, адыгэ лъэпкъым ишлэж мафэхэу кьэблагъэхэ-рэм афэгъэхыгъэхэр, адыгэ культурэм шыцлэрыло цыфхэм юбилейхэр альэлэсынхэмккэ амалышлоу щыт;

— Комитетым исайт Интер-нетым исетъ епхыгъэ хьугъэ. Ащ тильэпкъэгъухэр зыщы-псэухэр кьэралыгъохэм абзэ-хэмккэ ящылэгъэ информа-циер ихьашт;

— «Координация деятельно-сти органов власти и СМИ Республики Адыгея в реализа-ции государственной политики в отношении соотечественни-ков за рубежом» зыфилорэ те-мэмккэ республикэм ижурна-листхэм зэлуккэ джырэблагъэ афызэхашагъ;

— адыгэ телевидениеу («Нарт-ТВ») Иорданием шы-

Іэм Иоф дэтэшлэ, ГТРК «Адыгеи» зыфилорэм куль-турэ, ныбжыккэ, спортивнэ тематикэмккэ икьэтыныхэр ащ Іэккыгъахьэх.

Журналистхэм, хабзэм ыккы обществэм алыуагъэ зэхэлэу тильэпкъэгъухэу чыгуужыым кьэкложыгъэхэм зэкъош зэ-фыщытыккэхэр афырлэу гъэ-сыгъэным фэгъэлорышлэгъэ-ным, кьытхэхъажыгъэхэр ти-республикэ ильы хьугъэ шы-Іэккэ-псэуккэ есэжыныхэмккэ республикэ Программэм тегъэпсыхыгъэ конкурсэу «Ти-гупсэ чыгуум. Блэккыгъэмрэ тапэккэ кьэхъуштымрэ азыфа-гу» зыфилорэр зэхэтцагъэ.

«Адыгеимрэ тыхэгъэгъогу-хэмрэ» зыфилорэ справочни-кыр кьыдэдгъэккынуу тэгъэ-хъазыры, ащ дэлэжэщт купыр зэхэтцагъэ, справочникыр зы-фэдэщтыр, ащ дэтыштыр тэ-гъэхъазырых.

Комитетымрэ общественнэ организациехэу Іэккыбым шы-Іэхэмрэ нахыбэрэ зэлуккэхэ, Иоф эдэшлэ хьугъэ. Ащккэ шыхъа-тышлу мэхъу 2009-рэ ильэсым ичъэпыогъу мазэ Дунэ Адыгэ Хасэм ия VIII-рэ Конгресс Мыекыуапэ тызгъусэу зэрэ-щызэхэтцагъэр. ДАХ-м ипре-зидент кьызырэтфэразэр кьы-зыщылэгъэ тхыль кьытфигъэ-хыгъагъ. Комитетым АР-м и Президент Израиль кьыкыгъэ адыгэхэм алуигъэккагъ, джащ фэдэу АР-м и Премьер-ми-нистрэ хэхэс адыгэхэм ядвиже-ние чанэу хэлажэхэрэм алу-ккэгагъ.

— Іэккыбым шыпсэурэ зэ-хэгъэгъогухэм яяшэнэрэ Ду-нэ конгресс тыгъэгъазэм иублэгъум Москва шы-Іагъ. Сыд фэдэ унашъоха конгрессым шаштагъэхэр? Адыгеим икьэралыгъо ор-ганхэр, адыгэ (черкес) мы-правительственнэ органи-зациехэр ащ илофшлэн хэла-жэхэа?

— Хабзэ зэрэхъугъэу, зэхэ-гъэгъогухэм я Дунэ конгресс

ащ изэхэщаккэхэм зэрэрагъэ-лагъэрэм тетэу, Адыгэ Респу-бликэм икьэралыгъо хэбзэ органхэм ыккы адыгэ обще-ственнэ организациехэм ялы-ккэхэр Международнэ Черкес Ассоциацием иыбракъ члэхэу хэлэжыагъэх. МЧА-р Россот-рудничествэм иофициальнэ партнерэу щыт.

Конгрессым илофшлэн хэлэ-жыагъ Урысые Федерацием и Президентэу Д.А. Медведе-выр, УФ-м и Правительствэ хэтхэр, кьэралыгъо 88-м ялы-ккэхэу нэбгырэ 500-м ехъу. Федерацием исубъектхэм афэ-гъэхыгъэу конгрессым ире-золюциехэм аратхагъ 2010-рэ ильэсым ахэм ялофшлэн зэрэ-зэхашэщтыр.

Урысые Федерацием ильэпкъ республикэхэм ялэшхьэтхэр Іэккыб лъэпкъ общинэхэм зэ-ралуккэхэрр игъоу алытагъ, Іэккыбым шыцлэ лъэпкъэгъухэм Іэпылэгъу аратынымккэ регио-нальнэ бюджетым ипроцент 0,05-р икьунэу мэгугъэх.

2010-рэ ильэсым иккэх нэс Федерацием исубъектхэм яисполнительнэ органхэм структурнэ подразделениехэм язэхэщэн, джащ фэдэу межве-домственнэ комиссиехэу зэ-хэгъэгъогухэм Иофэу адашлэ-рэмккэ пшгъэдэккыж зыхыхэ-рэм язэгурыгъэлон аухынэу, ахэм ялофшлэн Урысыем и МИД иллыккэхэу регионхэм ащылэхэр хагъэлэжэныхэу.

2010-рэ ильэсым хэгъэгъогу-хэм я Дунэ конференциеу шылэщтым аналэ тырагъэтынэу игъоу афалэгъугъ, Іэккыбым шыцлэ яльэпкъэгъухэм аделэгъэ-нымккэ региональнэ програм-мэхэм яшлуагъэ кьэлэтыгъэным пылгынхэу, яхэгъэгъогухэм Іэ-пылэгъу афэхъунхэмккэ Иофэу ашлэрэр кьэзыушыхьатырэ, кьэгъэлэгъон-презентацие зэхашэнэу рахъухьагъ.

Федерацием исубъектхэм игъоу афалэгъугъ яльэпкъэ-гъухэм (яхэгъэгъогухэм) Іэпы-Іэгъоу аратыштым фэгъэхы-

гъэ законхэр кьыхахынхэу ыккы аштэнхэу, ащккэ шысэ хьушт кьалэу Москва и Законэу «Іэ-ккыбым шыпсэурэ хэгъэгъогу-хэм кьалэу Москва икьэралы-гъо хабзэ иорганхэм зэрады-ригъаштэрэр» зыфилорэ 2009-рэ ильэсым Іоныгъо мазэм и 23-м кьыдыгъэккыгъэр. Ащ пшгъэрылэу иІэр Іэккыбым шыцлэ ихэгъэгъогухэм яобъеди-нениихэм ягъусэхэу зэдэлэ-жэныхэм ыккы мылгуккэ ахэм аделэгъэным фэшл законода-тельнэ базэ гъэпсыгъэныхэр ары.

Игъоу алыгъэ урысые зако-нодательствэм диштэу Феде-рацием исубъектхэм Іэккыб хэгъэгъухэм яадминистративнэ территориальнэ образование-хэм зэзэгъыныгъэхэр адашлэ-хэр лъагъэккотэныхэр, ащ шыщэу хэгъэгъогухэм Іэпылэгъу яты-гъэныхэр, пстэум апэу ахэр ку-пышхоу зыщыпсэухэрэ чы-нальэхэм.

Федерацием исубъектхэм игъоу афалэгъугъ урысые хэгъэгъогухэм (соотечествен-никхэм) Іэккыб хэгъэгъогухэм якоординационнэ советхэм занккэу зэпхыныгъэхэр ада-шлынэу, джащ фэдэу яхэгъэ-гогухэм ямеждународнэ мы-правительственнэ организа-циехэм и здыряе хьызмэтшлэ-плэхэр зэхашэнымккэ зэгурыло-ныгъэхэр адашлынхэу.

А пстэум кьахэккэу мыщ фэдэ пшгъэрылэхэр кьэуцух:

— яхэгъэгъогухэм урысы-бзэккэ ыккы Урысыем цыф лъэпкъэу шыпсэухэрэм абзэ-хэмккэ общэ гъэсэныгъэ зэ-рагъэгъотынымккэ амалхэр ыккы квотэхэр нахыбэ зэрэ-хъунхэм яшпыпкъэу пылгын-хэр, джащ фэдэу гурыт ыккы ап-шгъэр сэнэхат гъэсэныгъэ зэ-рагъэгъотыным пнае регионхэм яаспирантурэхэр, докторанту-рэхэр, еджаплэхэр, шлэныгъэ-ушэтышлэ институтхэр кьызфа-гъэфедэнхэу фае;

— регионхэм ахозыйствую-щэ субъектхэм Іэккыб фирмэ-хэм зэпхыныгъэу адашлэрэм дегъэштэгъэн фае, здыряе предприятияхэр, организацие-хэр зэхашэхэм, ахэм яхэгъэ-гогухэр кьебэккэхэу агъэпсы-мэ дэгъу;

— Федерацием исубъект-хэм ищылэгъэ дэдэу щыт пра-вовой, социальнэ-экономичес-кэ, организационнэ ыккы инфор-мационнэ Иофыгъохэр ащагъэ-псынхэр лъагъэккотэн фае. Кьэ-ралыгъо программэм игъэцэ-ккэн кьызырэдильгытэрэм тетэу хэгъэгъогухэр ежхэм яшлои-гъоныгъэккэ Иофшлэпккэхэм кощынхэм пнае, ахэр Федераци-ем исубъектхэм зэращылэгъэр кьыдалыгъэтэхэзэ, ккэу кьыха-хыгъэ псэуплэхэм щыращы-ккэгъэ условиехэр ащыфызэхэ-щэгъэныхэм пылгынхэу фае;

— урысые регионхэм ялэш-хьэтхэр нахыбэу яльэпкъэ-гъухэм ямеждународнэ форум-хэм зэрахэлэжэщтым мэхъэ-нэ икьу етыгъэн фае, джащ фэдэу регионхэм ялыккэхэр

ежхэм апэблэгъэ темати-ческэ секциехэм ахэлэжэнь-хэри шлуагъэ зыпыль Иофы-гъоу зэрэщытыр зыщыбгъэ-гъушшэ хьуштгэп.

Тапэккэ мэхъанэшхо зиІэ пшгъэрылэу кьэуцурэр Те-ккыныгъэшхом ия 65-рэ ильэ-сэу кьэблагъэрэм фэгъэхы-гъэ комплекснэ Иофыгъохэм ягъэхъазырын ыккы язэшлохын ары.

А мэхъанэшхо зиІэ прин-ципхэу зэхэгъэгъогухэм я Дунэ конгресс кьыщыха-гъэщыгъэхэр ары непэ ти-Іофшлэнккэ тызэрыгуазэрэр. А принципхэм адештэх рес-публикэ целевой Программэу «Іэккыбым шыпсэурэ хэгъэгъо-гухэм зэпхыныгъэу адыра-Іэхэм хэхъоныгъэ ягъэшлы-гъэныхэр ыккы гъэпытэгъэныхэр» зыфилорэм кьыдилгытэрэ Иофхьабзэхэр.

— Хэхэс адыгэхэм ады-тилэ зэпхыныгъэхэр гъэ-пытэгъэныхэмккэ сыд фэдэ Иофыгъоха 2010-рэ ильэ-сым Комитетым зэрихьан имурадхэр?

— Мы ильэсым тильэп-къэгъу клэлэцлыккэ купышхо Адыгэ Республикэм кьедгъэ-блэгъэн тигухэлэ, тиккэлэ-еджаккэхэмрэ ахэм ялэгъу-хэмрэ дэгъоу зэрэшлэнхэм пнае. А гухэлэым тегъэпсыхыагъэу гъэмэфэ мазэхэм культурэм, гъэсэныгъэм афэгъэхыгъэ Иофыгъохэр зэхэтщэщтых.

Тильэпкъэгъухэм яккэлэхэр Урысые Федерацием иап-шгъэрэ еджаплэхэм ащарагъа-джэхэ зэрашлоигъомккэ заяв-кэхэр кьызагъэхыккэ, феде-ральнэ органхэм ялыккэхэм тырагъусэу а Иофыгъом изэ-шлохын тишпыпкъэу ты-пылгышт. Мыщ дэжыым шы-хэгъэунэфыккы сшлоигъу Адыгеим имызакъоу, тигъу-нэгъу Краснодар краири Іэ-ккыб кьэралхэм кьарыккы-гъэ ныбжыккэхэр регионым иапшгъэрэ еджаплэхэм ачлэ-хьанхэм зэрэфарер.

Адыгэ Республикэм икуль-турэ и Мафэхэр Тыркуем шы-зэхэтщэнхэу щыт. Теккыны-гъэшхом ия 65-рэ ильэс фэ-гъэхыгъэ Иофхьабзэхэри тэгъэхъазырых. Тильэпкъэ-гъухэм афэтлотэщт тиереспу-бликэ ищылфхэр Хэгъэгу зео-шхом лыхъужыныгъэ кьыз-хагъафэзэ зэрэхэлэжыагъэхэр.

Кьэбархэмккэ тызэрэзэхъо-жыкырэ нахэ дгъэлэшышты, Іэккыбым шыцлэ тильэпкъэ-гъухэр ккэу тилэм шыдгъэ-гуазэхэзэ тшлышт, ащккэ ин-тернет-технологииер кьызфэд-гъэфедэщт. Иорданием Иоф шызышлэрэ адыгэ телевиде-ниеу «Нарт-ТВ» зыфилорэм дунаим тет адыгэхэр еплгых, ащ ныбджэгъуныгъэу дыти-Іэр дгъэпытэщт. Адыгэ лите-ратурнэ журналэу «Зэкъош-ныгъэм» тильэпкъэгъухэм атхыгъэхэр кьыхиуыттых. Комитетым исайт тильэпкъэ-гъухэу Интернетыр зыгъэфэ-дэхэрэм упчлэу кьатыхэрэм яджэуапхэр рагъотэщтых.

СМИ-хэм ямеждународнэ фестиалэу Адыгеим шызэ-хатщэрэм Іэккыб кьэралхэм ащыпсэурэ журналистхэм ащыщхэр кьедгъэблэгъэщтых.

БРАНТИЭ Казбек.

Очерк

Синьбджэгъу, тыкызэ-дэхъугъу Стлэшъу Майор гушылэ фэбабэ фэстхынэу зытефэрэр бэшлагъэми, фетэум сыхэтызэ, Iэпэдэлэл сшлохъугъ. Зытефэу шытху къэзылэжыгъэ цыфым, ськлэгъоажыгъэу, шъхъэи-хыгъэу игугъу къэсшынуу тесыбытагъ. Къылэжыгъэшъ, ащ блэкIыжыгъэмэ псэкIодыгъэ. КъысаIокIыным хэкIыи, нэиутэу къысфэзгъэпытагъэмэ ацIэкIэ непэрэ мафэм сыкыфэкIуагъ. Ахэр адыгэ шъолъырым икьоджабэхэм адэхэр, Мыекъяупэ шыпсэурэ цыф цIэрылохэр, гъэсэгъэшхохэр арых. Ахэм яшыхъат закъоп, сэри сипхъэе-псые хэлъ цыф хьалэлым, гукIэгъушым, зэфэгъэ зыхэлъым игугъу шIукIэ къэсшыным.

Тыгъэгъазэм и 12-м, 1942-рэ ильэсым Барсыбыикъо Юныс (ары гъобэкъяухэр зэреджэхэрэр) иунагъо Стлэшъу Майор кыи хъуагъ. Унагъом ис сабийхэр зшыпхъуиплIырэ зэшитIурэ хъуштыгъэх. Ышнахъыжъэу Борисэрэ Майорырэ ильэсыбэ азыфагу иоштыгъэп, зэкIэлъыкIо хъазырыгъэх. Майор ильэсыим ихъэгъэ къодыгъэ зэозапсэу, янэ ишIугъошхоу идунай зехъожьым. Сабыихыр зэкIэлъыкIохэу зтэзылфэгъэ бзылфыгъэм игъашIэ игъонэмысэу зеухым, ятэу Стлэшъу Юныс псаугъэ. Ахэр зыпIунхэ бзылфыгъэ ящыкIагъэти, а лъэхъаным зэрашIы хабзэу, шъхъэгъусэ къыщэжыгъ. Ар Таусэмэ япхъоу Курэр арыгъэ. Зы пшъашъэ Iэсыгъ. Барсыбыикъо Юнысрэ Курэмрэ сабыищ зэдагъотыжыгъ. СабыипшIыри Курэм эдипIужыгъ. Бырсыр къызпимыгъэкIэу, нахъы-

жым кыизшихыжыырэр нахъыкIэм щилъэжыгъэ, бзылфыгъэ Iушым зэхэдз афимышIэу лъэхъэнэ хыльэм рищыгъэх. Чылэм щалъытэрэ Барсыбыикъо Юныс иIахъ озымыгъэшхыщтхэм ащыщыгъ, кIэгъэкъонышхоу сабийхэмкIэ шъхъэгъусэм иIагъ. Гомэ-лэмэ, нэфэрыIо гуихыгъэ шъхъэихыгъэу псэуштыгъэ. Зэфэгъэ зыхэлъ цыфыгъ. Кытефэрэ IэнатIэхэр чылэм дэгъоу цигъэцакIэщтыгъэх. ИлофшIагъэ кIэху-кIэчыгъэм зэрэпэчыжъэм фэшIыкIэ, къуаджэм щалъытэхэрэм ащыщыгъ.

Дэгъоу къэсэшIэжы Тхьэркъохъо Гъэзэуат таджэ къа-кIуи, Гъобэкъое еджапIэм чIэхъаштхэм сызэрахитхэгъагъэр. Майорырэ сэрырэ тызэгуагъэтихъыи, апэ ит партым тыдагъэтихъыгъагъ, зэкIэми танахъ цыкIути. Зэоуж лъэхъаным къэхъугъэхэр афимыгъэкъоу 1942 — 1945-рэ ильэсхэм къэхъугъэхэр зэкIэ тызаугъоим, ерагъэу зы класс тырагъэкъугъагъ. Ар зыхъугъагъэр 1951-рэ ильэсыр ары. «ПервэныкъокIэ» къытаджэщтыгъэх, ильэс псаум ащ тызэсым апэрэ классым тырагъэтихъыжыгъагъ.

Майор кIэлэ къопцIэ экIужь цыкIоу, ышъхъац адыипцIэу, ынатIэ кытегъуальхъэу, къамылым фэдэу кIыклаеу, цIупсэпытэу чэфылэщтыгъ. ИнэутхагъэкIэ илэгъухэм къыщанэщтыгъэп, ашъхъадифыщтыгъ. ИеджакIэкIи иIэжълэжыгъэкIи зыдеджэхэрэм къахэщыщтыгъ. КIэлэ экIужь, гохъ цыкIоу, нэм кIапкIэу чаныгъ, жымэ зэраIоу, лIы зэрэхэкIыщтыр къыхэщыщтыгъ. ЕджапIэм имызакъоу, зэрэхаблэу, зэрэкъуаджэу закъыригъаштэу къэтэджыщтыгъ. БэмышIэу слъэгъугъэ

ИГЪОГУ ЗАНКIЭ,

синьбджэгъу иунэ ильэсхэм журналэу еджэгъур зыщедгъэжыгъэ лъэхъаным тIагъэм зэрэдэтхагъэмкIэ, Стлэшъу Майор пэчIынатIэу зэреджэрэр къэзыгъэлыагъохэрэм зэкIэмэ тфыр апэ ит. Ащ фэдэу бэп тикласс исыгъэр. Классым имызакъоу, зэрэеджапIэу дэгъоу щеджэхэрэм Майор ащыщыгъ.

ЕджапIэм къыщыдэкIырэ дэпкъ гъэзетым игъэхъазырын чанэу хэлажэщтыгъ. Текстхэр унэм, еджэным яхылагъэу ытхынхэу регъажэ. Ахэр сэ сурэтхэмкIэ згъэкIэрэкIэжыщтыгъэх. ЕджапIэм къыщы-

тэджырэ Iофхэм зэкIэми агузэгъу итэу синьбджэгъу хэлажэщтыгъ. Уахътэр кIоштыгъ, пионерми, комсомолми Майор ахэтыгъ, ахэмкIи апэ итыгъ, иеджэни кыкIыригъэчыщтыгъэп. А лъэхъаным дзэм ащэхэрэр афигъэкъуштыгъэп, зэо ужым къэхъугъэхэр, кIысыжыым фэдэу зырызэу, чылэм дашыпыкIыштыгъэх. ЯпшIэ-нэрэ классым тисэу Майор тхаци, Дзэ Плэыжыым ащагъ. Ракетыдзэхэм къулыкъур ильэсишрэ ащыхыгъ. КъызэрэкIожъэу зэпытхыгъэгъэ мэфэ еджэным пидзжыи, Гъобэкъое гурыт еджапIэр 1965-рэ ильэсым дэгъу дэдэу къыухыжыгъ.

Сэнэхъатэу къыхихыштым егупшысэжынуу шытыгъэп — кIэлэгъадж. Арыгъуи ышъхъэкIи зиштэгъагъэр бэшлагъэ. ШысэтэхыпIэ фэхъугъэхэр лъытэныгъэшхо зыфишIхэу, ыгукIэ ыгъэшлорэ кIэлэгъаджэхэу, ящылэныгъэ зэрэпсау кIэлэ пIун-гъэсэным языпхыгъэхэу Iэшынэ Нухъ, ГъукIэлI Мэджыд, Хъунэго Сэфэр, Стлэшъу Нурыет (УцужыкIо ыпхъу).

1966-рэ ильэсым тфы закIэкIэ ушэтынхэр зетыхэм, дзэ къулыкъум зэрэщылагъэми ишIуагъэ къекIи, пэрыохъу имыIэу АГПИ-м филологиемкIэ ифакультет иадыгъ отделение Стлэшъур чIэхъагъ. 1971-рэ ильэсым къэралыгъо экзаменхэр тфищырэ зы плы-

рэкIэ ытыхи, дипломыр къыгъэшпыпкъэжыгъ.

1969 — 1971-рэ ильэсхэм Мыекъяупэ Iоф шысшIэщтыгъэ, синьбджэгъухэм бэрэ сахъэщтыгъ, Майор иеджакIэ имызакъоу, факультетми, институтми яобщественнэ Iофхэм чанэу зэрахэлажэрэр синэрылэгъугъ. Дэгъу дэдэу зэреджэрэм къыушыхъатыщтыгъ исэнэушыгъэрэ игулытэрэ зынэсыхэрэр, IупкIэу бзэихъэжыгъэу шIэныгъэхэр къырыхъэхэти, шыщ шыпкъэ хъужыштыгъэх. Iо епIожыкIэу шытыгъэп, кIалэмэ ялым щхыпэ дахэр къызебэкIыкIэ, профессорхэу езыгъаджэхэрэми зыдеджэхэрэми къагурылоштыгъ зишIэ шIэгъошIум икъоу зэрэпкъырыхъагъэр. ИцIыкIугъом къыздиштэгъэ, янэ къыдилъфыгъэ шэнэу зыпкъ итыныр, шIу ышIэныр еджэн лъэхъанэхэм къащылэгъуагъ. Пэблэгъэ шыпкъэу ныбджэгъубэ илэ хъугъэ езыгъаджэхэрэми зыдеджэхэрэми ащыщхэу.

Гъобэкъое еджапIэм сыд фэдэрэ Iофтхъабзэ къыщыра-

хыжыагъэми, зэрэхэлажэщтыгъэм институтым шыпидзэжыгъэ къодыгъэп, зэмыблэжъэу зэреджэрэм къышчымыкIэу, общественнэ Iофхэу ыгъэцакIэщтыгъэхэмкIэ кызэ-кIакоштыгъэп. Институтым икомсомольскэ бюро хэтыгъ. Адыгэ отделением икомсомольскэ организации исекретарь игодзагъ, профкомым хэтыгъ. Адыгэ гъэзетыр къыдзэыгъэкIырэ кружокым илофшIэн хэлажэщтыгъ. Сыд фэдэрэ бгъукIэ укъекIоллагъэми, Стлэшъур шысэтэхыпIэ къодыгъэп, зыдеджэхэрэм къахэщэу, гу зылымэнтэн умылэкIышты студент тегъэпсыхъэгъагъ. ШIэныгъэхэм афэблэрэ, адыгагъэр къызыгурылорэ, намыс зыхэлъ кIэлэ лъэгъупхъагъ.

Дэгъу дэдэу зэреджагъэм, цыф хэхъэкIэ-хэкIыкIэ зеришIэрэм, нэм кIапкIэу зэрэчаным ямызакъоу, Тхъэм къыхилъхъэгъэ цыфышIуныгъэм гу лъатэгъахэу шытыгъ гъэсэгъэшхохэу езыгъаджэхэрэм. «Цу хъуштыр шкIээ къашIэ» зэраIуагъэр къагъэшпыпкъэжыгъэ шIэныгъэлэжышхохэу Майор икIэлэгъаджэхэу Шъхъэлэхъо Абурэ ЗекIогъу УцужыкIорэ. АхэмкIэ нэфэгъэ бзэшIэныгъэм Стлэшъу Майор иIахышхо хишIыхъан зэрильэкIыштыр ыкIи а Iофым ышъхъэшыгу къырахыгъ. Амалэу яIэмкIэ яшIуагъэ къызэрагъэкIоштыри аушъэ-фыгъэп. Апшъэрэ гъэсэны-

Адыгэ пшынэо цлэрылоу

Хьагъэудж Мыхьамэт

«Зыфэдэ кэмыхьугъэ черкес музыкантэу, пшынаоу, импровизатор Iэпэласэу Хьагъэудж Мыхьамэт итворчествэ кьалэу Ермэлхьаблэ епхыгъ, ежыри ащ бэрэ щыпсэугъ. Кавказ мэкъамэхэр, ордэхэр, къашьохэр я XX-рэ лIэшIэгъум икыхьагъухэм адэжъ зыщыжъынчыщтыгъэ кьэлэ пчыхъэзэхъхъэ чэфхэу цыфхэм ащымыгъу-пшэжыщтыгъэхэм язэхэщэкIуагъэхэм, чанэу ахэлажъщтыгъэхэм ар зэу ащыщ...»

Мыхьамэт ипшынэуакIэрэ иорэдхэмрэ яхьатыркIэ адыгэ лъэпкэ мэкъамэхэр Европэм щыпсэухэрэм алъылэсыгъэх ыкIи зэ-лъашIагъэх».

КЪАЛЭУ Ермэлхьаблэ хэжыныгъэхэр ышIынхэмкIэ ыкIи ыцIэ гъэIугъэнымкIэ зышIуагъэ кьэкIогъэ цыф гъэшIуагъэхэм апае кьэлэ гупчэм аллее щагъэпсыгъ. Ащ ыбгъукIэ зисурэт кытырагъэуцуагъэхэм адыгэлI дэхэшхоу Хьагъэуджым ыцIэ зыкIэтхэгъэр ахэт. Сурэтым ыцIэгъкIэ мы тхыгъэр кызыредгъэжъгъэ гушыIэхэр кIэтхэгъэх.

Адыгэ пшынэо цлэрылоу, адыгэ джэгухэм язэхэщэкIо Iазэу Хьагъэудж Мыхьамэт ыцIэ зэрэ Темыр Кавказуу шашIэ-щтыгъ ыкIи щагъэлъапIэщтыгъ. Цыфхэр нахьыбэмкIэ ыцIэкIэ ащ еджэщтыгъэхэп, «Хьагъэуджыр» ралоштыгъ. ЗышIэщтыгъэ пстэуми ар зыпшъэ умыкIожьын пшынэо Iазэу, хьатыякIоу ыкIи зэхэщакIоу агу кьинэжыгъ. Ежъ нэмыкI горэм пае «Хьагъэуджым фэдэу пшынэм кырегъало» залокIэ, зэкIэмэ анахь щытхьушхоу ар алъытэщтыгъ.

МЫХЬАМЭТ цыкIуэзэ ятэу Бирам ишыкIэпшынэ кырыгъалоу зигъэсэгъагъ. Ар гъэшIуагъэу хьакIэщ дэпкъым пылэзгъагъ, ятэ иныбджэгъу-шъэогъухэр ядэжъ кызыкIохэкIэ, шыкIэпшынэм кьафыригъалоштыгъ, оредыжъхэр, гъыбзэхэр, сэмэркъэу оредхэр кызырээздалоштыгъэхэр шъэожьыем зэхихыщтыгъэ.

Мыхьамэт иунагъо бэрэ хэсынэу хьугъэп. Илъэс 12 нахь ыныбжыгъэп зыщыпсэуштыгъэхэу кьуаджэу Натырбые кьабгъыны Тыркуем экзонжыкIэхэм, ау ежыыр кьакIэрызыгъагъ. Бэ кьинэу ылэзгъугъэр. Абдзахэхэм, черкесхэм, кьэбэртаехэм, нэгъойхэм ахэхэщтыгъ, адэпсэу хьуштыгъ. Тьдэ кIуагъэми, Iоф ышIагъ, ишIуагъэ кыгъэкIуагъ. Зыхахьэхэрэм яорэдхэмрэ ямэкъамэхэмрэ нэIуасэ зафиштыгъ. Адыгэ лъэпкэ зэфэшъафхэм ягушыIакIэ дэгъоу зэригъэшIагъагъ, урысыбзэми фэIазэ хьугъагъэ.

Хьагъэуджыр иныбжыкIэгъум Ермэлхьаблэ дэсыгъ, черкес-гай (адыгэ ермэл) бай горэм итучантесыгъ. КIалэм шьыпкъагъэ зэрэхэлъыр ыкIи зэримыгъапIэррэр кызыгурылоу бэсымым тучаныр Мыхьамэт кыфигъанэти, ежыыр товарыщэ кIоштыгъ.

Зэгорэм ащ пшынэ кышъэфи, Мыхьамэт кыфиздищгъагъ. Охьтабэ темькIэу пшынэм кырыгъалоу кIалэм зигъэсэгъагъ, адыгэ мэкъамэхэр, кьэшъо оредхэр фэчэфэу кырыгъэкIыштыгъэх. ИлэпIэсагъэ псынIкIэу хэхъагъ.

ЗЭПЫРИГЪАЗЭМЭ, зэригъэзэкIызэ, чыжъэу ышъхьагъкIэ ыIэтымэ, чыгум нэсэу кырихьыхьыжызэ, Iэпэ закъокIэ кырыгъалоштыгъ, Мыхьамэт пшынэр «кыгыгъэгушыIэщтыгъ», ар цыфхэм ашIогъэшIэгъоныгъ, ыгъатхэщтыгъэх. Адыгэ оредыжъхэу «Си Мэмэт», «ХьапакIэ иорэд», «Сипакъ», нэмыкIхэри пшынэм кьыдилоштыгъэх.

Хьагъэуджыр нэужым, Ермэлхьаблэ шъоушыгъушI заводымрэ мэшIоку гъогумрэ шашIыхэ зэхъум, дэгъоу ащылэжыагъ. Етланэ кышъагъ, кьуаджэу Кошхьаблэ псэупIэкIэ кыыхыгъ, кылыжыкIыгъэ ахьшэмкIэ унэу аригъэшIыгъэм ышъхъэ гъучIкIэ аригъэбгъагъ. Ишъхъэгъу-сэу Амыдэрэ ежымырэ зэгурылохэу ыкIи насыпышIохэу псэуштыгъэх. Сабыйхэр бэу кьафхьугъэхэу, ау ахэм ащыщэу псаоу кьээнэгъагъэр кIэлищ. Амыдэ илъэси 111-рэ ыгъэшIагъэу дунаим ехыжыгъ.

Адыгэхэм пшынэр кьахэзыхьагъэр Хьагъэуджыр ары пIомэ, ухэукъоштэп. Ар цыфхэм псынIкIэу агу рихьыгъ ыкIи шIу алъэгъугъ. ШыкIэпшынэм, кьамылыбжъэм, нэмыкI Iэмэ-псымэхэм апэ рагъэшъэу хьугъэ.

Мыхьамэт кьуаджэм дэсыгъэми, Ермэлхьаблэ бэрэ рагъэблагъэщтыгъ. Цыф-зэхэхьэу зэхашэхэрэм ренэу ахэлажъэщтыгъ. Джаш фэдэу кьалэм кышпэблэ-гъэ адыгэ кьуаджэхэу Кьургъокъуае, Кьэ-нэкъом, Шъхьашъэфыжъ тхьамафэрэ, нахьыбэри шIу зылгэгъурэ чылэдэхэм ахэсэу хьуштыгъ. Неппи а кьуаджэхэм ащыпсэурэ нахьыжъхэм ащыгъупшэрэп. Пшынэр зикIэсэ цыфхэм Хьагъэуджым фэдэу пшынэм кьэонхэу зызэрагъасэщтыгъэр агу кьэкIыжы.

АЩЫГЪУМ Хьагъэуджым зэхихэ-гъэгъэ музыкальнэ ансамблэу илъэсыбэ хьугъэу пэщэныгъэ зыдызэрихьэщтыгъэм хэтэгъэх Кошхьаблэ щыщэу, хьатыякIоу Агъырджэнэкъо ПIасэрэ (Сахьид ыцIэ шьыпкъэр) Джыракъые щыщэу, пхъэкIы-чаоу БайкIул Абасэрэ. ПIас пчыхъэзэхэхьэхэр, джэгухэр зэришэщтыгъэх, цыфхэр ыгъэгъэфынхэм фэIэзагъ. ШIу алъэгъуштыгъ, ыIорэм едэлъуштыгъэх. ИлэпIэ-сагъэрэ итеплэ дэхэрэ, жэбзэ кьабзэу Iулыр ягъусэжъэу, уасэ афашыштыгъ.

Абас жьы кIэтэу, тегъэпсыхьагъэу, пхъэкIычыр ыгъэжынычызэ пчэгум кьы-зильадэкIэ, къашьохэрэми, яплъыхэрэми агухэр кыгъэгъэщтыгъэх. «Iэгур, Iэгур! О-уи-уи, мардж!» ыIозэ, Абас кызахэкъукIэ, пшынэри нахь кьэпсын-кIагъэу, хьатыякIоми иIоф ригъэхьугъэу, кьэшъуакIохэми яшъыпкъагъэ рахьыл-агъэу кыпшIошIыштыгъ. Ащ фэдэ джэгухэр ащымыгъупшэжъхэу цыфхэм бэрэ агу илъыштыгъэх.

ХЬАГЪЭУДЖЫР лышхуагъэ, илъэ-гагъэкIэ метритIум клэхэщтыгъ. Шыоу зекIоныр кьэзэрехьылыгъэкIырэм фэшI линейкэм исэу кыкIуагъэщтыгъ. ГупыкI иIэу, мылкъу зымыIэм IэпыIэгъу фэхъоу щытыгъ. Пшынаоу зипшынэ кьутагъэм ипшынэ ритын, джэгум кьекIолIагъэхэм кьахэкIыгъэ ахьшэр бэсымэу зигъот макIэм кьыфигъэнэжыын ылэкIыштыгъ.

Мыхьамэт зэхихэгъэгъэ народнэ ансамблэм кьалэхэу Ростов-на-Дону, Ставрополь, Краснодар, Кисловодск, Ермэлхьаблэ, Туапсэ, Шъагъэ ыкIи Адыгеим-рэ Шапсыгъэрэ арыт адыгэ кьуаджэхэр кьагIухьэхэзэ, нысэиш джэгухэр афагъэ-джэгущтыгъэ, бэрэ цыфхэм залуагъакIэ-щтыгъ, агъэгъэщтыгъэх.

Я XX-рэ лIэшIэгъум ия 20-рэ илъэс-хэм Ермэлхьаблэ нахьыжъхэм якъэлэ Совет епхыгъэу общественнэ организациеу «КъулыкIушIэхэм язэхэсыгъу» зыфи-лорэр щызэхэщэгъагъ. Ащ кьалэм лъэпкэ зэхэхэхэр шьэзэхихэщтыгъэх, ахэм «Черкес», «Черкес-кьэбэртэе» е «Кавказ пчы-хъэзэхэхэкIэ» яджэщтыгъэх. А лъэхьаным Ермэлхьаблэ нахьыбэу дэсыгъэхэр черкес-гайхэмрэ ермэлхэмрэ. Ахэм адыга-цIэхэр ахьыштыгъ, лъэпкэ шыгъынхэр ащыгъыгъэх, адыгабзэр дэгъоу ашIэ-щтыгъ, адыгэ оредхэр якIэсагъ, адыгэ къашьохэр къашыштыгъэх. Адыгэ кьуаджэхэм ащыпсэурэ адыгэхэмрэ черкес-гайхэмрэ зэрэшIэщтыгъэх ыкIи зэлукIэ-щтыгъэх.

Илъэс кьэс зытфэ-зыхэ пчыхъэзэхэхьэ-

хэр кьалэм щызэхэщэщтыгъэх. ПэшIо-рыгъэшъэу къашьохэр кызышашыштыгъ унэхэр арагъэгъэкIэракIэщтыгъ, шхапIэ кызылэуахыштыгъ. Анахь кьэшъуакIохэр кыыхэзыхыштыгъ нахьыжъхэм ащыщэу агъэнафэщтыгъэх. Пшынаохэр кыыхахы-щтыгъ, шIухьафтынхэр агъэхьазыры-щтыгъ.

Хьагъэуджым макъэ рагъэIути, Бай-кьулэр игъусэу, линейкэм исхэу, пшынэр зэкIыщызэ кьалэм кьыдахьэщтыгъ. Кьэ-шъо мэкъамэхэр зикIэсэ цыфхэр, яшагу-хэм кьадэкIыхэти, кьапэгъокIыштыгъэх, адыгэ къашьохэр гъогум кьышашышты-гъэх. Пчыхъэзэхэхьэр зыщыIэщтым фэ-гъэхьыгъэ мэкъэгъэлухэр кьэлэ гъэзетэу «Отклики Кавказа» зышIагъэм цыфхэм зэрэшIэнэу кьырагъахьэщтыгъэх. А лъэ-хьаным Хьагъэуджыр цыф жьугъэхэм анахьышIу алъэгъурэ пшынэо IэпIасэу щытыгъ, ежымы пшынэр зэрилъэкIэу зэкIышымэ, «рыджэгузэ» цыфхэм кьа-фыригъалоштыгъ.

1911-рэ ИЛЪЭСЫМ инджылыз фир-мэу «Граммфон» зыфиорэм иагентэу Эдмонд Пирс кьалэу Армавир кьэкIо-гъагъ ыкIи черкес музыкантхэу Хьа-гъэудж Мыхьамэт, Беданэкъо Шъалихъэ, Нэгъой Иляе япшынэ макъэхэр тыритхэ-гъагъэх. ИлъэситIу тешIагъэу етлани кьы-зэкIом, Хьагъэудж закъор ары зызыIуи-гъэкIэгъагъэр. Мыхьамэт пшынэм кьы-ригъалошэ, мэкъэмэ зэфэшъаф 42-рэ тыратхэагъ, ахэм ащыштыгъэх «Султан вальсыр», «Черкес къашьор», «Кьэбэртэе оредыр», «Кьэрэкъамылыр», «Чэбэхъан», «Ислъамыер», нэмыкIхэри.

Адыгэ кьэралыгъо университетым ипрофессорэу, Урысыем икомполиторхэм я Союз хэтэу, искусствоведэу Алла Нико-лаевна Соколова зэригъэунэфыгъэмкIэ, Хьагъэуджым иорэдхэр тетэу Лондон пластинкэ 44-рэ, Москва — 20, Адыге-им и Лъэпкэ музей — 10 ашагъыгъ. («Магомет Хагаудж и адыгская гармо-ника», Майкоп, 2000 г., А.Н. Соколова). Ау Хьагъэуджым ышъхьэкIэ зэхихьхэ-гъэгъэ оредхэмрэ мэкъамэхэмрэ фирмэу «Граммофон» тыритхэнэу хьугъагъэл, ащ ушъхьагъоу фэхьугъэри кьэшIэгъуае. Арэу щытми, оредхэм, кьэшъо оредхэм ацIэхэм ахэр Мыхьамэт зэриусыгъэхэр ыкIи зэриехэр кьахэщы — «Хьагъэу-джым иорэд», «Хьагъэуджым изэфакIу». «Хьакулашэрэ» «Джыракъые зэфакIом-рэ» Хьагъэуджым зэхихьхьагъэхэу аIо. А. Соколова етхы: «Аужырэ оредитIур урыс оредхэм, мэкъамэхэм атехыгъэу зы-лохэрэр шьIэх. «Хьакулашэрэ» «Коробей-ники» иорэдышъо фэдэу зэхэлъэу, «Джы-ракъые зэфакIом» «Амурские волны» угу кыгъэкIэу гъэпсыгъэу кьало.

Арэуштэу хьугъэ шьыпкъэми, ар бгъэ-шIэгъонэу щытэп, сыда пIомэ культури-тIум яфэмэ-бжымыхэр композиторхэм ятворчествэ щызэутэкIыхэзэ, зэтэхэхэу

хьуштыгъэ. М.А. Балакиревым, И.И. Та-неевым, нэмыкIхэми япроизвениехэм черкес мэкъамэхэр зэрашагъэфедэщты-гъэхэр ащкIэ щысэу кьэпхьын плъэ-кIыштыгъ.

Хьагъэудж Мыхьамэт кьалэу Красно-дар черкес интеллигенцием щызэхихэ-щтыгъэхэу зыкыгъэлъэгъонхэм, театраль-нэ сценкэхэм, пчыхъэзэхэхьэхэм ахэла-жъэщтыгъэуи уезыгъэгупшысэрэр ахэм кьагIолIэрэ ныбжыкIэхэм лъэпкэ шъуа-шэхэр ащыгъэхэу джэгухэм зэрахэлажъэ-щтыгъэхэр ары.

ИЛЪЭСХЭР текIыгъэх. Урысыем ре-волюционер щытекIуагъ. Граждан заор адыгэхэми, Пшызэ шъолъыри кьанэ-сыгъагъ. 1918-рэ илъэсым Iоныгъом и 25-р былъымэн мэфэкIэу Бирамым иятIонэрэ мафэ тэфэгъагъ.

Хьагъэуджыр Джыракъые щыIагъ а мафэм, Къайтмэхэм яджэгъу ыгъэджэгъу-щтыгъ. Кьэбарэу кьыраIуагъэм зэридза-гъэ — икьуаджэ Дзэ Плъыжыым ичасть-хэр кьыдэхьагъэхэу цыфхэр ахьункIэх, аулыкыгъэхэри щыIэх. Мыхьамэт бэсымым ику кыылих, псынIкIэу Кошхьаблэ кьы-нэсыгъ, ылгъэгъгъэм кыгъэгъэщтыгъ — кьоджэдэхэм ащыщэу купышхо кьыда-фыгъэу аукIынхэу красноармейцэхэм афыштыгъэх.

Кошхьаблэ щыщэу зыныбжъ хэкIотэ-гъэ Ордэкъо Заурбый («Адыгэ макъ», 1991-рэ иль.) ыгу кызырэкIыжышты-гъэмкIэ, Хьагъэуджым икьоджэгъухэр кышIэжыгъэх ыкIи зыдафыхэрэмкIэ яупчIыгъ. Ахэм кьыраIуагъ кьэбар шьып-къэри, кьуаджэм зэолIхэр жьалымэу зэ-ррэщызекIуагъэхэри.

Егъэзыгъэ купым шъэожьые Iэтахъо ахэтэу Мыхьамэт зельгъгъум, ар псаоу кыгъэнэщтэу ыIуи, ыIапэ кьыубыти, цыфхэм кьахыштыгъ. Ар зылгэгъугъэ красноармейцэр сэхшо ыIыгъэу Хьа-гъэуджым кьытебэнагъ, ау зы кьыдэхь-гъэп — сэхшо кыыхыгъэр зэолIым Iэки-уштыгъ. Ащ зэкIыгъэплъыхьагъэу ыкIи гу-бжыгъаеу зэолIым шхончыр кьыпхьуа-ти, Хьагъэуджым кьытыриубыти, занкIэу кьеуагъ, ыпсэ хыхыгъ.

Ащ ыуж бэ тырамыгъашIэу чылэм кьыдашыгъэхэр зэкIэ аулыкыгъэх, мэшэ-шхо атIи, хьадэхэр ратэкъуагъэх. А чы-пIэм дэжэ бэшIагъэп «Жертвам красно-го террора, 1918г.» ылоу зытэтхэгъэ шIэжъ мыжъор загъэуцугъэр.

КЪЫЗЫЩЫХЪУГЪЭ кьуаджэу Кошхьаблэ Хьагъэуджыр шащыгъупшэ-рэп, искусствэхэмкIэ кIэлэцIыкIу еджа-пIэу ащ дэтым ыцIэ фаусыгъ, унэу ар зы-чIэтым Мыхьамэт исурэт (ибарельеф) тырашIыхьагъ. Илъэс залэу хьугъэу ис-кусствэхэмкIэ еджапIэм Хьагъэудж Мы-хьамэт ищыIэкIэ-псэукIэ кьэзылэотэрэ су-рэтхэр, иунагъокIэ, ышъхьэкIэ агъэфе-дэщтыгъэ пкыгъохэр кьаугъоижыкIэхэ, ащ ыцIэкIэ музей щызэхэшагъ.

Хьагъэуджым ипхьорэльфхэм, икьо-рылфхэм, ахэм кьахэкIыжыкIэхэм зэрагъэунэфыгъэмкIэ, Мыхьамэт 1870-рэ илъэсым кьэхьугъ. Илъэс 48-рэ нахь зыфэ-дэ кэмыхьугъэ пшынэо Iазэм ыгъэшIа-гъэп!

Хьагъэудж лъэпкъыр лъэпкъышху, непэ ар зэрэщытэу кьуаджэу Кошхьаблэ (Кошхьаблэ район) щпсэу.

Мыхьамэт кызыхэкIыгъэ лъэпкъым щыгъупшэщтэп. Ежъ-ежырэу пшынэуа-кIэ ззыгъэшIагъэу, пшынэо IэпIэсэ дэ-дэу ыкIи цыфхэр зыгъэдэлон, зэхэзыщэн зылэкIыштыгъэ цыф цлэрылор лъэпкэ тарихьым хатхагъ, егъашIэм агу илъыштыгъ.

АУЖЫРЭ лъэхьаным тиныбжыкIэ-хэр лъэпкъым кьырыкIуагъэм, яIлакъо-хэм яхьышъэ, оредыжъхэм, адыгэ къа-шъохэм нахь апылхэу, зэрагъашIэ ашIоигъоу зэрэхьугъэхэм уегъэгъушIо. Хьагъэуджым итворчествэ зышIогъэшIэ-гъонхэри ахэм ахэтых. Арышъ, ащ имэ-къамэхэу атхыгъагъэхэр, Мыхьамэт ипшынэкъэгъэлъагъэ цыфхэм зэхыхын зэралъэкIынэу тетхагъэу щыIэхэм Iоф адэшIэгъэн фае. Тызыхэт уахьтэм ша-гъэфедэрэ аппаратурэхэмкIэ ахэр уукъэ-бзыжыкIэхэм, макъэр бгъэкIэжыкIэм, пшынэо IэпIасэм ипшынэ макъэ зыфэ-дэгъэ шьыпкъэр джыри хэти зэхихын ылгъэкIыштыгъ. Ар еджагIохэми, студентхэ-ми, адыгэ пстэуми ашIогъэшIэгъоныштыгъ.

ДЕЛЭКЪО (ХЬАГЪУР) Фатим. Мыекъуапэ.

ШЭРДЖЭСХЭМ (АДЫГЭХЭМ) ЯТАРИХЪ КІЭКІ

Черкесмэ атэпашьэмэ яхьылэгъэ апэрэ кьэбархэр ижырэ урым авторхэм (тхаклохэм) кьашежьэх. Непэ черкесмэ ятарихъ IapIэ икIэрыклэ шыпкьэу бгъэпсыжын зэрэплэкыштыт закьор лъэпкышIэныгъэр (этнологир), археологир ыкIи лъэпкэ Iорыуатэр Iэпылэгъу пшыхъэ ары, МыекIопэ культурэклэ заджэхуэ тирэ ыпкIэ ильэс 3000-кIэ узэклэIэбэжыэм шылагъэр зыгъэпсыгъэхэр джырэ черкесмэ ятэпашьэхэр арэу алыгъэ. Н.И. Веселовскэм кычIитыкыгъэхэм яшIуагъэклэ мы культурэр апэрэу дунаим 1897-рэ ильэсым шызэлъашIагъ. «МыекIопэ Iуашьхэм» зыфэдэ амылэгъугъэ ибаиныгъэ Темыр Кавказым ицIыф лъэпкышхэм ящэнэрэ ильэс минхэм якультурэ зынэсырэу кьашыхуштыгъэр зэрехьокышагъ, мы культурэу Тамань хыгъэхунэныком кьышыублагъэу Дагъыстан нэсыжъу кьызылэзыуытыштыгъэр «МыекIуапкIэ» зэрагъунафыгъэр (зэреджагъэхэр) аху сьдми зэрэмышIэ IофкIэ хьугъэп.

Археолог цIэрыIоу Александр Лесковым черкесмэ ижырэ чIыналъэ Iошхъэ пчъагъэ шаригъэIыгъэ. Ащ илэжыгъэ хуытыгъэхуэ нэмыцIэбзэклэ кьыдэжыгъэхэм зэрэащитхырэмкIэ, «Ижырэ Пшызэ идышъэхэр ыкIи иискусствэ илэшагъэхэр» зыцIэ кьэжыгъэхуэ тегъэпсыхьагъэу 1989-рэ ильэсым ищылэ мазэ Мангейм и Рейс-Музей кьышызэлъахыгъагъэм ыкIи анахъуэ итхыгъэу «Адыгэ Iуашьхэмэ ядышъэклэныхэр» зыфиIорэм (Munchen, 1990), А. Лесковыр ащехьырэхьышэрэп мы культурэр зезыхъэщтыгъэхэр черкесмэ зэрэатэпашьэхэм. Хьэдэ гъэтIылыкIэхэмрэ Iэшлагъэхэмрэ а зэпхыныгъэр кьаушыхьаты. Ащ мырэуштыгъэ етхы: «МыотIхэм анэмыкIэу Страбон синдхуэ хыгъэхунэныкIоу Тамань, Пшызэ ыхэкIэ шыпсэуштыгъэхэм ягугъу кьешIы. Джащ фэдэу адыгэ лъэпкыжъхуэ (Псесс) псысхуэ ыкIи (Тхатер) фатэйхуэ Пшызэ ышхъэкIэ шыпсэуштыгъэхэм кьатэгугъушIэ. Ахэм ячIыналъэ, узэрэщыгугъын лъэпкыштымкIэ, Пшызэ ыгузэгуги хыхъыштыгъэ ыкIи псыхъоу Лабэ нэсыштыгъэ — тэ чIыетIэнхэр зыщедгъэкIокыштыгъэхэ гъунэм нэс. Археологием кьытырэ пкытыгъэхэм кьаушыхьаты мыхэр зыцIыф лъэпкэ зэрэщышхэр. Археологхэмрэ бзэшIэныгъэлэжъхэмрэ мыхэр иберийскэ-кавказскэ бзэ купым халыгъэх ыкIи мы лъэпкышхэм джырэ адыгэхэм, черкесхэм ыкIи кьэбэртаехэм ятэпашьэхуэ яплых» (Leskov, A., 1990, н. 22).

Я XVII-рэ лэшIэгъум нэс черкесхэр джырэ Кавказым и Темыр-Кьохьаплэрэ ХышIуцIэ Iушъомрэ ячIыналъэ закьохэп зыщыпсэуштыгъэхэр. МыотI хыIушъом кьышегъэжыагъэу джырэ Таганрог нэсы-

жъу, энэгуягъо джащ фэдэу Къырым хыгъэхунэныком ячIыналъэ нэсыштыгъэклэ.

ГушыIэу «меотыр» мыотIхэр ары кьызытекIыгъэр (Sarkisyanz, E., 1961, н. 100).

БзэшIэныгъэлэжъуэ зиусхъанэу Ю. Кноблех итхыгъэу «Гомер илIыхъужьхэр, чырыстан шыхъхэр ыкIи Кавказ нарт эпосы» зыфиIорэм (Хайдельберг, 1991) игугъу кьышешIы джырэ ХышIуцIэ Iушъом кьышагъотыгъэгъэ мыжъо упсыхьагъэмэ язырэм урым литерхэмкIэ шыхъуыгъэ гушыIэу «Mecytheos» зыфиIорэм. Зытет шыпкыэмкIэ, черкесыбзэмкIэ ар кьызырипхырэ Мэзым итхъ (Мэзытхъ). Mesitha дышъэшты мэзыком тесэу зеклоштыгъэ. Ащ иунашъокIэ шыхъхэмрэ бжъуэхэмрэ мэзым шызыхиугъаехэти, Мэзытхэм ыпхуэ шыхъхэ анэхэмрэ бжъуэ бзыхэмрэ ышъыштыгъэх», — шыгъуазэ тешIы авторым. (Dirt, A 1925, н. 140 Anthropos Bd. 20). Черкесмэ яхьылэгъэ пэсэрэ кьэбархуэ апэу тарихым кьыхафэхэрэр тирэ ыпкIэ я V-рэ лэшIэгъум екIух. Геродот зигугъу кьышIыхэрэ «Зухаи» (Suchai) — зыххэр афагъадэх ащ чьжъэкIэ ауж кьыкыхэрэ «Зуиги-Зухои» хэм («Zygi-Zuchji») (Tzichu=Человек). Ксенофонтрэ Скилаксырэ тирэ ыпкIэ я II-рэ лэшIэгъум ахэм «Керкет» ацIэу ягугъу кьашIы ыкIи илэзсишъэ тешIагъэу апэрэ лэшIэгъум Страбон ытхыгъэм тышIыокIэ цIэу «Cercetae» (Керкетэе). Мы лэшIэгъу дэдэм синд-меот лъэпкышхэм зыхыгъэ-ткIухьагъ шьэрмэт (сармат) зыфалорэ лъэпкышхэм (Sarkisyanz, E., н. 100). Синд-меотхэм ХышIуцIэ Iушъом кьэралыгъоу цагъэпсыгъагъэм тирэ кьэсынIкIэ ильэс 400 иIэу Горгиппиер икьэлэ шьхьалэ мэхъу. Ю.С. КрушкIол мы Iофыгъом иеплыкIэ кьышыреIотыкIы имонографиеу 1971-рэ ильэсым кьыдэжыгъэм. Ащ щетхы синдхэр тирэ ыпкIэ я III-рэ лэшIэгъум кьышегъэжыагъэу былымхуным, пцъжыеешъным пылгыгъэхуэ, кьошынышI IэпIэсагъэхуэ ыкIи я 8—7-рэ лэшIэгъухэм ащыкIэдзагъэу гъучIым дэлажъэщтыгъэхуэ.

Iэшлагъэу кьагъотыгъэхэр бгъэшIэгъон икьоу зигугъу кьэтшIыгъэ МыекIопэ культурэм фэдэ кьабзэх. Синдмэ я 6-рэ лэшIэгъум кьэралыгъо гъэпсыкIэ ялагъ, япшыхэм ацIэхэр хуытыгъэхуэ ахьэхэр паупкыштыгъэх, ары паклошъ, унашъуи зэхагъэуцогъагъ.

433—388-рэ ильэсхэм псэуштыгъэхэ пшыхэм язы горэм ГекотейкIэ еджэщтыгъэх (Sarkisyanz, E., 1961, н.100). Адриан (76—138) Рим Империем пачьыхьагъур зыщыIыгъыгъэ лъэхъаным зыххэм пшэу ялагъ Штахымфаклор (Штахемфак) (Клапрот 1814, т.2/II н.225). Нэужым, тирэ ыпкIэ я IV-рэ лэшIэгъум, ахэр Боспор пачьыхьагъум ылыгъыгъэх. Нахь класуэ (тиэрэ ия 376-рэ ильэсым) Пшызэ ишъофхэм гуннхэр

арыкIуагъэх. Ахэр зырыкIохуэ, зынэсыхэрэр зэкIэ ауджэшъумэ, зэрапхъозэ зэшхъэзашъо ашIыштыгъэ, зытеогъэхэ мыотIэ лъэпкышхэр Пшызэ шьолыыр икьушхъэ лъапэхэмрэ икьушхъэхэмрэ якIужыгъэх. Черкесмэ якьыблэ гъунэгъухуэ гурджымэ яхроникэмэ ахэр кьазэрэхафэхэрэр «Кавкази» (Kavkasi), черкесхэр а лъэхъаным «цIыфыкIэ» («Дзихи» (Dzichi=tz'ichu)) зэджэжъштыгъэхэмэ, гъэшIэгъонэу шьит урымхэр арэуштыгъэхэмэ зэраджэщтыгъэхэри, цIыфмэ зэлъашIэ урымхэм нэмыкIыбзэ гушыIэхэр ежымэ абзэ кьызырекIоу зэратхыхэрэри.

Хьарапхэр кьызыреджэщтыгъэхэр — «Керкес» (Kerkes), генуэзхэр — «Киркази» (Kirkasi), Зыхыер — («Зихия» Zichia). ЛъэпкышIэу «черкесхэр» зэхэтфынэу тыфежъэмэ, бэми макIэми, зэлъашIэрэ кьэIуакIэхэм литературэм уащыфэныкыоштыгъэ. Мыщ дэжыкышъэ саул нылэп кьэтхырэр. Я X-рэ лэшIэгъум Ибн Масуди («пагэх, загъэины, зашлошIыжы» — elo. Айхвалъд зэрилытэрэмкIэ, гушыIэу «Тцарказы» (Tzarcasen) зыфиIорэр черкес византие Халкокондилос я XV-рэ лэшIэгъум кьахильхьагъ. Клапрот зэрилытэрэр «ШьхъэшIох» (1812, н.14), Лапинскэр (1863, т. 1. С.62) гушыIэм имэхъанэ тырку-тэтэрибзэхэм ащылэжъу, Tschier Чер bzw. Tschar Чар = фэгъэблын, лыхъун; kess kes' = пыупкIын, хьункIэн, укIын зыфиIохэрэр кьыхегъэщых. Пшышъаоу (принцэу) Альбрехт Прусскум (1863) зэрилытэрэр — «лыхъужьхэр, лы гъэшIуагъэхэр»; Васмер (1953) — зышIошIыжыхэрэр, шьхьащытхъужьхэр». Дженкинс (1962, н. 186) гушыIэу «чэркэс»-р репхы «Керкезэр» (Carkesag), ижырэ черкесыбзэмкIэ аш имэхъанэ «бгъэжъ». Дирр (1908, н.206) ежъ кьызырэщыкыоу кьызырэзэхифырэ гушыIэу «черкесхэр» кьызытекIыгъэр «Керкет» е «Керкетай». Сыдэу шытми, лъэпкышIэу «черкесхэр» зыфиIорэм тарихым икIо текIоныгъэр кьышъидыхыгъэ ыкIи лыкIокIагъ. ЛъэпкышIэ гушыIэу «адыгэр» тирэ ыужкIэ я V-рэ лэшIэгъум ялэ хьугъэ, зыхэм а гушыIэр тарихым кьызыхъхьагъэр я X-рэ лэшIэгъур арэу алыгъэ. Ащ фэгъэхьыгъэу А. Лесковым етхы: «Тэ тэгугъэ тиушэтынхэм яшIуагъэклэ кьыкIэлъыкIорэ ильэсхэм тарихым кьэшIэгъуаеу кьыхафэхэрэр кьагъэнэфэнхуэ, анахъуэ Пшызэ шьолыыр я X — XI-рэ лэшIэгъу»

хэм ягъунэпкыэ лъэхъаным епхыгъэхэр, адыгэ лъэпкышхэм тетыгъо гъэпсыкIэр кьызырэ-хахырэм ихьатырэу зыч-зыпчэгъу хьухуэ зэрэригъэжыагъэр, кошырыпсэу цIыф лъэпкышхуэ печенегхэмрэ нахь пэсаIоу половцэхэмрэ апэуцужыкы зэпытхэзэ адыгэ лъэпкышхэр зыпкы зэриуцагъэр. ГушыIэу «адыгэхэр» кьызыхэкIыгъэмкIэ джыри зы еплъыкIэ шыIэп, джащ фэдэ цIэу «черкесхэри». Литературэм ахэр зэрэащIэхэрэр мыщ фэдэ: «хъхыгъэхэр» («Gehoben») «обществэм ихъхыгъэ цIыфхэр» имэхъанэу (Guk3e, C. 1979, н.7), Боденштедт ахэм зэраджэрэр — «цIыфышIухэр» (1849, н.437), Путман — «Къушхъэхэмрэ тIуакIэхэмрэ зыпсэуIэхэр» (1863, н.26), Лапинскэр — «гужъуагъэхэр» (1863, т.I. н.69). Шыкьултыр Батырбий итхыгъэ кьызырэщиIуагъэр «кугъогу цIыфхэр».

Урыс хроникэхэм зафэдгъагъэмэ, кьэтIон тлъэкIыштыгъэ адыгэхэр апэрэу урысхэм залыкIагъэхэр 1022-рэ ильэсыр арэу. КьызыралорэмкIэ, адыгэ Рэдэд-рэ Владимырыпшырым ыкьоу Мстиславрэ зызбэнхэм, ыужырэр текIуагъ. Рэдэд хэкIодагъ, джащ тетэу, зэрэзэзгъыгъагъэхуэ, урысхэм текIоныгъэр афэгъэзагъэ хьугъэ. ИлэзсишIэ зытешIэм адыгэхэр урыс пытапIэхэм атеохуэ рагъэжъжыгъэ ыкIи ахэр Къырым нэс зэкIагъэклэуагъэх. Рэдэд лъэпкэ Iорыуатэм кьыхъанэ ыкIи адыгэ лъэпкышхэм зэкIэмэ янысэщэ оредхэм, жьыхуэхэм ащ ыцIэ ахэт.

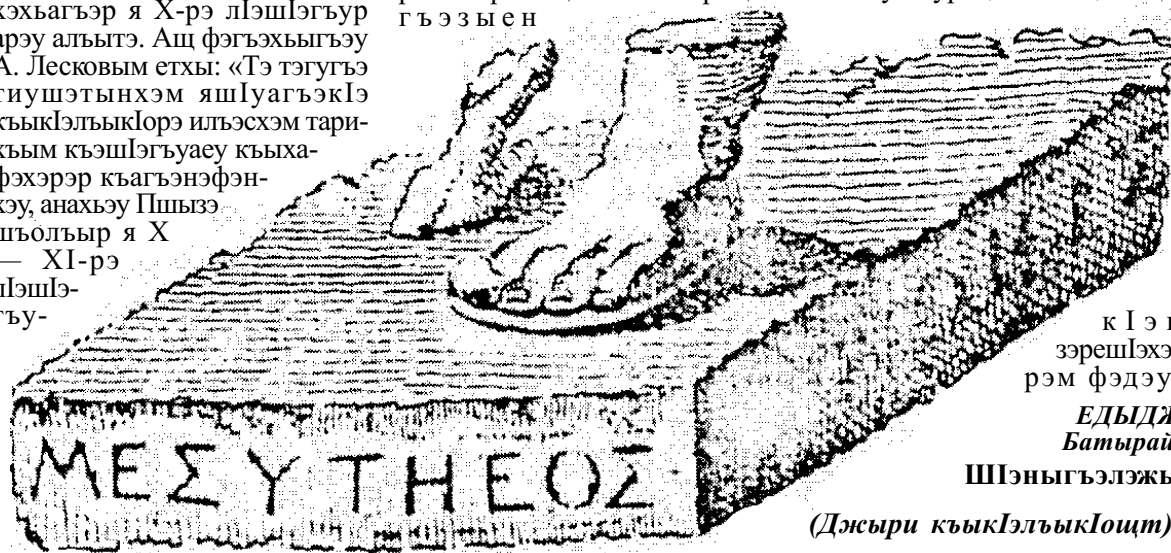
Черкесмэ ятарихъ зытхъэ зылэ дин инитIумэ чIыплэшхо цыуытыгъэ. Джауштыгъэ «урым чылысыр, нэмыкIмэ ялытыгъэмэ, черкесмэ жъуэ ахэуцагъ. Я VII-рэ лэшIэгъум цылагъ зыхэм яархиепископые Никопсис ипашэ дэсэу ыкIи я VIII-рэ лэшIэгъум ыкIэм Таматархэ (Тмутаракань?) (Matrega) ипашэ псэуIлэу, Константинополь патриархым занкIэу епхыгъэу «Таматархэрэ Зыхыерэ ямитрополит» ильэс шьитфым ехъурэ мыр ипсэуIлэу цытыгъэ (Guckenjan, Hansgerd, 1977, н.127).

Урым чылысым идин хэгъэгум лъапсэ зыщидзыгъэр 1245-рэ ильэсым кьышъублагъ ыкIи 1333-рэ ильэсым лъэгэплэ ин нэсыгъ, а лъэхъаным Матреге черкес, нахь тэрэзэу кьэплон хъумэ, зыхы, пшэу Ферзахэ (Ферзахе) идин зыщехъожьым, урым чылысым ипшъэрылхэр гъэцкIэгъэхэр шигъэзыен

ытэкIыгъэп. Фэрзэхъэпшыим идин зэрехъожьыгъэм политикэ мэхъанэ илагъ нахь, дин фэныкыуагъэм кьыхэкIэу шытыгъэп. Сыда Iомэ пшыр тешыныхъштыгъэ КьокIыплэм шыIэ тырку лъэпкышхэр кьытеонхэкIэ, аху Ватикан дзэ Iэпылэгъуи, ары паклошъ, джэуапи, цыхъэшIэгъуги ригъотылагъэхэп. Монахуэ Рикардус черкесмэ афэгъэхьыгъэу кьылопшыхэрэр 1551-рэ ильэсым Интериано кьегъэшыпкыжыкы. ЗэрэхъурэмкIэ, «ахэм кьамэхэр сэмIпалъэмэ арылхуэ ыкIи мыжъолыхэр кьызыдырахьакIых, ахэр рагъэчанынхэшъ, ашъхъэхэр рызэклаупсэнхуэ, арэу шытми, якIэ кIыхъэхэр благъэхуэ кьытырагъанэх».

Анахъуэ уналэ зытебдзэн фаер черкес бзылгыгъэхэр чIыплэу зэрытхэм афэгъэхьыгъэу Рикардус кьытхыхэрэр ары. Ащ кьызыралорэмкIэ, ахэм осэшхо афашIэу шытыгъэ. Интериано зэриIорэмкIэ, ахэм хабзэ ялагъ «Levirats» ыцIэу (шъузабэр ипшыкыо дэкIожьынэу). Арэу шытми, бзылгыгъэхэм шьхъэкIафэгъэхьыкы рахыштыгъэ. Бзылгыгъэхэр лъэпкы хасэхэм ыкIи пшы хасэхэм ахэлажъэщтыгъэх. Загъорэ бзылгыгъэхэр ялымэ ягъусэхуэ зэуапIэхэм адаклоштыгъэх.

Фэрзэхъэпшыр зэрэнэгуягъэу 1380-рэ ильэсым монголхэр ыкIи нахь пасэу, 1395-м, Тамерлан иордэхэр хэгъэгум кьытеуагъэх. Тохьтамышыпшыр тэтэрмэ аготэу Тамерлан зэрэуцужыгъэм ишIуагъэ кьэклэуагъэп. Техаклохэм яордэхэм апэуцужьын е пэрыохуэ афэхъуэу зэгугъэхэрэ пстэури аукIыштыгъэ, алIыштыгъэ, лъэпсэкIод ашIыштыгъэ. А техаклохэр хэкужъ ащ ышIыгъэхэмрэ адыгэ гъыбзэ оредхэм кьахъанэжъ. ЫлэрапшIэу кьырым хъанхэм, нэужым урысхэм зэрэрагъэзыгъэхэм кьыхэкIэу темырым шыпсэуштыгъэхэр кьыблэмкIэ нахь чьжъуэ кьыштыгъэх. Генуэз картэм 1497-рэ ыкIи 1502-рэ ильэсхэм ахэр зэрэщытхэр джырэ Таганрог кьалэм пэчыжъаIоу ары. Урысыем икьэралыгъо гъунапкыхэм заокIэ зэрахыгъахорэм кьыхэкIэу ащ идэхэр кьыблэмкIэ кьыкIыхъэзэ Кавказ кьэклэуштыгъэх. Осмэнхэм Кавказыр алэ кьырагъэхъаным кIэхъопсыштыгъэх. ЯшIонгъоныгъэхэр мы чIыналъэм шызэтефагъэх, зэрэхъурэмкIэ, мыщ тетыгъор шыубытыгъэнымкIэ дунэе кьэралыгъошхуитIур шызэпоштыгъэх

К I Э Н
зэрэшIэхэр
рэм фэдэу.

ЕДЫДЖ
Батырай.
Шэныгъэлэжъ.

(Джыри кьыкIэлъыкIошты).

Лъэхъанымрэ тигушысэхэмрэ

«Илъэсым иорэд» тищыклагъ

Адыгэ Республикэм имузыкальнэ искусствэ зегъэушъомбгъугъэным фэшI фестивалхэр, концертхэр зэхашэх. Адыгеим щапугъэ ныбжьыкIэхэм Дунэе зэнэкьокъухэм щытхуцIэхэр къащыдахы. ТызыгъэгушIорэ Iофшлагъэхэр тэлъэгъухэми, гумэкIыгъоу тилэр макIап.

Щысэ зытепхын плъэкIынэу щылэр бэ. Москва телевидениемкIэ къэтын гъэшIэгъонэу щызэхашэрэмэ ащыщ «Илъэсым иорэд» зыфилорэр. Адыгэ Республикэм ителевидение ащ фэдэ къэтынхэр зэхашэрэхуэ арэп къатIомэ тиIоигъор.

«Илъэсым иорэд» фэгъэхьыгъэ пчыхъэзэхьэхэр тирайонхэмрэ къалэхэмрэ ащыкIомэ сыда зымыуасэр?! Анахь дэгъухуэ къыхахьхэрэм ИлъэсыкIэм ехъулIэу мэфэкI концерт Адыгэ Республикэм икъэралыгъо филармоние къызышатыкIэ, цыфыбэ еплъышт.

Орэдым зэредзIуштхэм изакъоп Iофыр зыфэгъэхьыгъэр. Композиторэу орэдыкIэ зыусырэмэ япчъагъэ къыхахьышт. Композиторхэм ятворчествэ зэхьокIынгъэшIухэр

зэнэкьокъум къыхилхьаштых.

Артистхуэ тиорэдхэр къэзыIонэкьокъуштых, жюри ананхь дэгъухэр къыхихынхэм фэшI зэфэхьысыжбэу ышIыштхэм зэфагъэ ахэлъыштэу тэгугъэ. «Илъэсым иорэд» фэгъэхьыгъэ пчыхъэзэхьэхэм къош республикэхэм, гъунэгъу крайхэмрэ хэкухэмрэ яртист цIэрыIохэр хьакIэу къырагъэблэгъэнхэри игъоу афалъэгъушт.

Лъэпкъхэр нахьышIоу зэрэшIэнхэм, мамырныгъэр гъэпыгъэным, музыкальнэ искусствэр лъэгъоу лъагэмэ атешэгъэным апае «Илъэсым иорэди», нэмыкI зэIу-кIэ гъэшIэгъонхэри тищыклагъэх. Орэдым къашъохэри игъусэнхэ ылъэкIышт.

Къоджэ спортымрэ ныбжьыкIэхэмрэ

Якъулайныгъэ хагъахъо

Къуаджэм дэс ныбжьыкIэхэр физкультурэмрэ спортымрэ апыщагъэхуэ плугъэнхэм фэшI тренер-кIэлэегъаджэмэ зэхэщэн Iофыгъохэр зэрагъэцакIэхэрэм бэ елытыгъэр.

Шэуджэн районымкIэ Хьатыгъу-жыкIуае шэлажэ къоджэ тренерэу Хьагъур Хьалимэ. КIэлэцIыкIухэмрэ ныбжьыкIэхэмрэ атлетикэ онтэгъум фегъасэх. Спорт лъэпкъ къызэрыкIоп ар пыпылър. Хьылъэ пIэтыным пае гуетыныгъэм нэмыкIэу къулайныгъи, гъэрети уищыклагъэх.

Аужырэ илъэсхэм Хьагъур Хьалимэ пэщэныгъэ зыдызэрихьэрэ кIэлэцIыкIумэ къахэщы ХьапэкIэ Хьалимэ. Чылэм игурыт еджапIэ ия 9-рэ класс ар щеджэ, килограмм 42-м нэс къэзышхэрэмэ якуп хэтэу Шэуджэн районым, Адыгэ Республикэм язэнэкьокъухэм ахэлажэ. Пшыкъэнэ Аслъан фэгъэхьыгъэ зэIукIэгъухуэ Улапэ щыкIуагъэхэм

Хьалимэ апэрэ чIыпIэр къащыды-жыгъ.

— Атлетикэ онтэгъур сшIогъэшIэгъон, — еIо ХьапэкIэ Хьалимэ. — Футбол сешIэныр, атлетикэ псынIкIэм сыпылтыныр сикIас. Ау щылычым икIэлэтын нахь сыпыщагъэ хьугъэшъ, сиухъазырыныгъэ хэзгъахъо сшIоигъу.

— Къуаджэм спортышхом ущыпылтыныр Iофыгъо псынIкIап, — къеIуатэ тренер-кIэлэегъаджэу Хьагъур Хьалимэ. — Спортзал зэтегъэпсыхьагъэ зэрэтимылэм пае тельхьапIэмэ талыхьурэп. Наркоманием ныбжьыкIэхэр щытыухъумэхэзэ, спортым хэтгъагъэхэр шэнхэбзэ дахэмэ афэтэпIух.

Сурэтым итхэр: Хьагъур Хьалимэрэ ХьапэкIэ Хьалимэрэ.

«Зэкъошныгъэм» имафэхэр

Сэфэрбый Брянскэ рагъэблэгъагъ

Мыекъопэ футбол командэу «Зэкъошныгъэм» итренер шъхьалэу 2009-рэ илъэсым Iоф зышIэгъэ Ешыгоо Сэфэрбый ежъ къыкIэлъэлэуи, иIэнатIэ IукIыжыгъ. Брянскэ ифутбол командэу «Динамо» ар рагъэблэгъагъ.

Футбол клубэу «Зэкъошныгъэм» идиректор шъхьалэу Нэтхъо Адам къызэрэтиIуагъэмкIэ, тренерхуэ Шыумэфэ Рэмзанрэ Кон-

стантин Лепехинымрэ япашэхуэ тифутболистмэ 2010-рэ илъэс ешIэгъум зыфагъэхьазыры. Командэм Артем Алимовыр, Юрий

Искусствэр — тибайныгъ

Исэнэхъат адыгабзэм фегъэлажэ

Я II-рэ Дунэе фестивалэу Шъачэ щыкIуагъэм хьакIэу рагъэблэгъагъ Адыгэ Республикэм изаслуженнэ артисткэу, Адыгеим и Къэралыгъо филармоние иорэдыIоу Кушъэкъо Симэ.

Москва хэкум, Нижний Новгород, Волгоград, Ростов-на-Дону, Краснодар краим, Грузием, нэмыкIэхэми къарыкIыгъэхэр Дунэе фестивалым щызэIуклагъэх. Жюри хэтэу зэнэкьокъум хэлажэрэмэ уасэ афишIыгъ Кушъэкъо Симэ.

Хьатитэ Алинэ ыусыгъэ орэдэу Адыгэ Республикэм икъэралыгъо гъэпсыкIэ игъэпытэн фэгъэхьыгъэр, адыгэ лъэпкъ орэдхэр Кушъэкъо Симэ Дунэе фестивалым хэлажэрэмэ апае къыIуагъэх. Адыгабзэр, адыгэ музыкэр орэдылом щигъэжынчгъэх.

Ансамблэу «Нэфым» игъусэу 2009-рэ илъэсым С. Кушъэкъор Тыркуем щыIагъ, Краснодар, Шъачэ, Мыекъуапэ, нэмыкIэхэми зэкъошныгъэм игъэпытэн, шIэжъ тилэным, искусствэм зегъэу-

шъомбгъугъэным афэгъэхьыгъэ зэхэхьэмэ ахэлэжъагъ.

— 2010-рэ илъэсым концертхэр Мыекъуапэ, Краснодар, тирайонхэм, фэшъхьафхэми къащыстыштых, — еIо Кушъэкъо Симэ. — ОрэдыкIэхэри сипрограммэ хэзгъэхьащтых. Адыгабзэм изгъэшIэн зыкъегъэлэтыгъэным пае адыгабзэкIэ тиорэдхэр пчыхъэзэхьэхэм, мэфэкI зэIукIэгъухэм ащыдгъэлунхэм сыпылтышт.

Сурэтым итыр: Адыгэ Республикэм изаслуженнэ артисткэу Кушъэкъо Симэ.

ТизэIукIэгъухэр

Къэзыгъэзэжыырэр тэжъугъэштэжъ

Краснодар краим, Адыгеим яфутбол шIукIэ щашIэ Игорь Киселевыр. «Кубань» Краснодар, «Зэкъошныгъ» Мыекъуапэ, нэмыкI командэхэм ахэтэу Урысыем изэнэкьокъухэм ахэлэжъагъ. Мыекъуапэ икIы-мэфэ ешIэгъухэм ар ащылъэгъугъ, АРГ-м икомандэ хэтэу футболыр зикIасэхэр ыгъэгушIуагъэх.

Игорь Киселевыр ыпэкIэ щешIэ, къэлапчъэм Iэгуаор бэрэ дэ-зыдзэрэ футболистмэ ащыш. ОшIэ-дэмышIэу ухъумаIохэм алэкIэкIы, къэлапчъэм благъэу зекIукIэ, хэкIыпIэ гъэшIэгъонхэр къыгъотыхэзэ, Iэгуаор хьагъэм редзэ.

— ФутболымкIэ кIымэфэ зэнэкьокъухэр Мыекъуапэ гъэшIэгъонэу щэкIох. Стадионэу «Юно-стым» илъэс реным футбол уещешIэн плъэкIышт. Тхьаегъэпсэху ащ фэдэ спорт псэолъэ дэгъур зыгъэпсыгъэхэр, — еIо Игорь Киселевым.

Спортым ныбджэгъубэ къызэрэуитырэм, физкультурэмрэ спортымрэ щыIэныгъэм чIыпIэу щыряIэм, нэмыкIэхэми татэгущыIагъ. Игорь Киселевыр АРГ-м хэтэу къэлапчъэм Iэгуаор дахуэ зэрэдиццэтыгъэр ыгу къэдгъэкIыжыгъ.

— Джыри футбол сешIэ

сшIоигъу, Мыекъопэ «Зэкъошныгъэр» лъэшэу сэгъэлъапIэ, ащ сарэштэжыи сигуапэу сыхэтышт, футболыр зикIасэу къыстыпылты-хэрэр згъэгушIоштых, — еIо Игорь Киселевым. — Мыекъопэ стадионым футбол уещешIэ зы-хьукIэ, Iэгу къыпфытеохэзэ угу къалэты.

Игорь Киселевым нэмыкI футболистхуэ Мыекъуапэ икIы-мэфэ зэнэкьокъу хэлэжъагъэмэ «Зэкъошныгъэм» къагъэзэжымэ Адыгеим ифутбол изыкъегъэлэтын ялахь хашIыхьан алъэкIышт. Къэ-зыгъэзэжырым укIигъэгъожэу бэрэ тырихьылагъэп.

Сурэтым итыр: футболистэу Игорь Киселевыр.

Нэклубгъом итхэр зыгъэхьазырыгъэр ЕМТИЛЬ Нурбий.

Зэхэзыщагъэхэр: Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэр, иминистрэхэм я Кабинет

КъыдзыгъэкIырэр: Адыгэ Республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жьугъэм намалхэмкIэ и Комитет
Адресыр: ур.Кре-стьянскэр, 236

Редактор
шъхьалэр

ДЭРБЭ
ТИМУР

Редакциер
зыхэщыIэр:
385000,
къ. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,
редактор шъхьалэм
иапэр:
гуадзэр:
52-49-44,
редактор гуадзэр-
пшгъэдэкIыжъ зы-
хьырэ секретары:
52-16-77.
E-mail:
adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхьаты-
гъэр:

Урысые Федерацием
хэутын IофхэмкIэ,
телерадиокъэтын-
хэмкIэ ыкIи зэлъы-
IэсыкIэ амалхэмкIэ
и Министерствэ
и Темыр-Кавказ
чыпIэ гъэлоры-
шIапI, зэраушыхьа-
тыгъэ номерыр
ПИ №10-3892

Гъэзетым къыхиу-
тыхэрэм мыштып-
къагъэу къахьаф-
хэрэмкIэ къэзыт-
хыгъэхэм пшгъэдэ-
кIыжъ ахьы. Къа-
тхэхэрэмрэ гъэзе-
тым щылажэхэр-
рэмрэ яеплъыкIэ
зэтемыфэн ылъэ-
кIышт. Гъэзет-
еджэхэм къыт-
фагъэхьырэ тхы-
гъэхэр зэхэтыф-
хэрэп ыкIи къэ-
зытхыгъэхэм
алэкIэдгъэхьа-
жыыхэрэп.

Зыщыхаутырэр
ОАО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
къ. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268

Пчъагъэр
6200
Индексхэр
52161
52162
Зак. 88

Хэутыным
ушыкIэтхэнэу щыт
уахьтэр
Сыхьатыр 18.00
ЗыщыкIэтхэгъэхэ
уахьтэр
Сыхьатыр 18.00